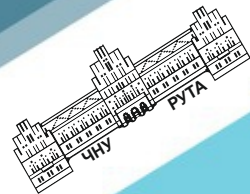

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

спеціальностей 014.07 «Середня освіта (Географія)»

та 106 «Географія»

**КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ
ТА
ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ
спеціальностей 014.07 «Середня освіта (Географія)»
та 106 «Географія»

**кафедра економічної географії та екологічного
менеджменту**

За редакцією: О.С. Чубрей, Т.В. Ємчук

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

УДК 378.147:911]:001.817] (072)

Н 378

Рецензенти:

Куриш Наталія Костянтинівна, кандидатка педагогічних наук, заступниця директора з навчальної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області;

Сергій Олександрович Пугая, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Н 378   **Навчальні** програми спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)» та 106 «Географія» кафедри економічної географії та екологічного менеджменту. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 188 с.

Пропоноване видання містить матеріали з навчальних дисциплін обов'язкових компонентів циклу професійної підготовки освітньо-професійної програми «Географія» спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)», галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» та освітньо-професійної програми «Географія» спеціальності 106 «Географія», галузі знань 10 «Природничі науки».

Кожна із запропонованих навчальних програм, розроблених фахівцями кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, структурно охоплює шість позицій, з-поміж яких: мета навчальної дисципліни, результати навчання, рівні компетентностей та програмних результатів здобувачів вищої освіти, опис навчальної дисципліни, рекомендована література та інформаційні ресурси, на основі яких здійснюється викладання відповідних освітніх компонентів.

УДК378.147:911]:001.817] (072)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2022

ЗМІСТ

1. ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ» СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)» ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Вступ до спеціальності	4
1.2. Регіональна економічна і соціальна географія	8
1.3. Методика викладання географії в школі	13
1.4. Дидактика викладання соціально-економічної географії	19
1.5. Географія світового господарства.....	26
1.6. .... Методика соціально-виховної роботи в сучасній школі	30
1.7. Підприємництво і фінансова грамотність	34
1.8. Географія природно-ресурсного потенціалу України	39
1.9. Пасивна педагогічна практика	43
1.10. Активна педагогічна практика	46

2. ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ» СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)» ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Інклюзивна педагогіка	49
2.2. Загальні суспільно-географічні закономірності світу	53
2.3. Асистентська практика	57
2.4. Активна педагогічна практика	62

**3. ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ
ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ» СПЕЦІАЛЬНОСТІ 106
«ГЕОГРАФІЯ» ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Регіональна економічна і соціальна географія	67
3.2. Географія світового господарства	72
3.3. Основи суспільної географії	76
3.4. Географія природно-ресурсного потенціалу України	81
3.5. Основи географічного менеджменту і маркетингу	84
3.6. Рекреаційна географія	91

**4. ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ
ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ» СПЕЦІАЛЬНОСТІ 106
«ГЕОГРАФІЯ» ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

4.1. Проблеми регіональної економіки	96
--	----

**ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(ГЕОГРАФІЯ)»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Глобалізаційні процеси розвитку суспільства, складна економічна ситуація, вихід на міжнародний ринок праці, широке запозичення закордонного досвіду в різних сферах життєдіяльності суспільства та процес децентралізації влади стали передумовою для реформування системи освіти України відповідно до загальноєвропейських та світових норм і стандартів. Сучасна система вищої освіти України переживає період реформ, спрямованих на забезпечення переходу до нової освітньої парадигми. Реформування є довготривалим процесом і потребує висококваліфікованих фахівців із усіх напрямів педагогічної підготовки, зокрема й майбутніх учителів географії. Такий фахівець повинен, насамперед, дбати про формування наукового світогляду учнів, цілісного бачення світу з позицій географічної науки, їх фахових та ключових компетентностей. Підготовка майбутніх учителів географії потребуватиме вдосконалення змісту освіти на всіх її рівнях, диверсифікацію навчальних програм, прогресивних змін у

підходах до оцінки результатів підготовки компетентного педагога тощо.

Вивчення «Вступу до спеціальності» сприяє адаптації першокурсників до умов навчання у закладі вищої освіти, свідомому і активному їх включенню до самостійної навчальної, наукової, громадянської діяльності, має забезпечити початкову підготовку до проведення педагогічної практики.

Програма курсу передбачає теоретичне та практичне опанування студентами основ педагогічної професії, особливості педагогічної діяльності вчителя, його професіоналізму.

Мета курсу – формування у здобувачів вищої освіти потреб професійного розвитку, що може бути реалізовано за умови розуміння особливостей майбутньої професії та самоорганізації педагогічної діяльності.

Завдання курсу:

- допомагати студентам адаптуватися до навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти;
- засвоїти зміст педагогічної діяльності, її суспільне значення, а також сприяти здобуттю знань, виробленню вмінь і навичок для успішної самореалізації у майбутній професійній діяльності;
- ознайомити зі змістом та основними формами, методами, засобами навчання і виховання у закладі вищої освіти;
- дати загальне уявлення про структуру, зміст, специфіку майбутньої педагогічної професії;
- сприяти формуванню особистості майбутнього педагога, розвитку його індивідуальності.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки

як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність у суспільстві; здатність до прийняття обґрунтованих рішень та відповідального ставлення до обов'язків; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, володіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, провадження інноваційної діяльності, здатність генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання проблем; вміння виявляти, ставити та вирішувати питання, здатність до творчого пошуку, ефективного розв'язання освітніх проблем нестандартними способами.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід; здатність

використовувати, читати та створювати географічні карти з використанням ГІС у педагогічній і практичній діяльності, наукових дослідженнях.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання, а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів, користуючись основними поняттями та термінами професійно орієнтованих дисциплін; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проєктувати і реалізувати навчальні проєкти; здатність застосувати знання основних правил організації польових та камеральних досліджень у педагогічній діяльності та позакласній і позашкільній роботі; вміти застосовувати професійно природничо-наукові знання і практичні уміння й навички дисциплін фізико та суспільно-географічно циклу у педагогічній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1 ОСНОВИ САМОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема 1. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кафедра географії та менеджменту туризму. Кафедра географії України та регіоналістики. Кафедра гідрометеорології та водних ресурсів. Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту. Кафедра соціальної географії та рекреаційного природокористування. Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії. Кафедра геодезії, картографії та управління територіями.

Тема 2. ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Закон про вищу освіту України: зміст. Анатомо-фізіологічні та психічні особливості студентів. Соціально-психологічна характеристика студентства. Дидактичні, соціально-психологічні та професійні труднощі студентів першого курсу. Соціальний статус студента вищого навчального закладу. Нормативна законодавча база про права та обов'язки студентів. Права та обов'язки студентів ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Кодекс студента Університету. Студентська діяльність, її мета, особливості організації, засоби оптимізації.

Тема 3. ЗНАЙОМСТВО ЗІ СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 014.07. «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)

Характеристика спеціальності 014.07. «Середня освіта (географія). Знайомство із освітньою програмою, навчальним та робочим планами, силабусами та структурою сайту географічного факультету.

Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Навчальна діяльність студента як комунікативний процес. Мовленнєва діяльність, її види: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Методи і прийоми роботи з інформацією. Слухання та його роль у комунікації. Усне мовлення, його види та форми. Способи взаємодії між учасниками спілкування: монолог, діалог, полілог. Спілкування з аудиторією під час публічних виступів. Особливості підготовки, структури, оформлення доповіді, виступу, дискусії, диспуту. Види опрацювання літературних джерел: виписки, план, тези, конспект. Загальні вимоги щодо змісту, структури, оформлення есе, реферату. Дистанційне навчання.

Тема 5. ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Рекомендації МОН щодо дотримання принципів академічної доброчесності. Етичний кодекс Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. Правила академічної доброчесності Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича.

Розділ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 6. СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Виникнення і становлення педагогічної діяльності. Педагогічна діяльність як професія. Основні компоненти професійно-педагогічної діяльності: мета, суб'єкт, об'єкт, результат діяльності. Особливості педагогічної діяльності. Види професійної педагогічної діяльності – викладання, виховання, класне керівництво, позашкільна, методична, науково-дослідна,

організаторська, управлінська робота, професійне самовдосконалення. Основні функції педагогічної професії. Творчий характер педагогічної діяльності. Сучасні вимоги до педагогічної діяльності.

Тема 7. ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ЗАКЛАД ЯК ОСНОВНЕ МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Загальноосвітній навчальний заклад як основне місце професійної діяльності вчителя. Основні нормативно-правові документи, які визначають завдання, зміст та організацію навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах. Завдання загальноосвітніх навчальних закладів. Професійні права та обов'язки педагогів. Права та обов'язки учнів.

Тема 8. ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ

Соціальна значущість педагогічної культури. Педагогічна культура як частина загальнолюдської культури. Основні складові педагогічної культури: гуманістична педагогічна позиція та особистісні якості, професійні знання та культура, педагогічне мислення, професійні вміння та творчий характер педагогічної діяльності, саморегуляція особистості. Функції, педагогічна діагностика, конкурентоспроможність.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Закон України «Про вищу освіту» : станом на 1 лип. 2014 / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної майстерності (Вступ до спеціальності) : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ : Радянська школа, 1988. 304 с.

4. Я – студент : навч. посіб. 4-те вид., зі змінами. Київ : Київ. унт ім. Б.Грінченка, 2014. 278 с. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/3852/1/V_O_%20Ogneviuk%20_O_B_%20Zhylytsov_S_O_Karaman_KUBG.p df

Додаткова література

1. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

2. Волинець К. І. Вступ до спеціальності: початкова освіта. Модуль 2 : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. 148 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

4. Педагогічна майстерність: підручник. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

5. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2005. 136 с.

6. **Чубрей О. С.** Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : [моногр.]. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.

7. **Чубрей О. С.** Сучасний стан та перспективи професійної підготовки майбутніх вчителів географії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 21, кн. 3, т. 4. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 550–558.

8. **Chubrei O.** Concepts and Requirements for the Structural-Functional Model of the Professional Trainings System of Future Geography Teachers. *Journal of Education, Health and Sport*. 2019. № 9 (10). P. 166–171. URL : <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/7596>.

9. **Chubrei O.** Relationship of Compositions, Criteria and Indicators of Preparation of a Future Geography Teacher to Professional Activities on the Basis of a Competence Approach.

Journal of Education, Health and Sport. 2019. № 9 (8). P. 1007–1013. URL : <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/747>.

10. **Чубрей О.** Професійна підготовка майбутніх вчителів географії в історичній ретроспективі. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць. Хмельницький, 2019. Вип. 27. С. 72–76.

11. **Чубрей О.** Рівні підготовленості майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок* : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2019. № 11 (178). С. 120–124.

12. **Чубрей О. С.** Авторська структурно-функціональна модель професійної підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 16, т. 1. С. 161–165.

13. **Чубрей О. С.** Авторська технологія підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 18, т. 2. С. 129–132.

14. **Чубрей О. С.** Генезис професійної підготовки майбутніх вчителів географії. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 17, т. 1. С. 176–180.

15. **Чубрей О. С.** Особистісно-розвивальні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 65, т. 2. С. 155–159.

16. **Чубрей О. С.** Особливості професійної підготовки майбутніх учителів географії в країнах дальнього зарубіжжя. *Молодий вчений* : наук. журн. 2019. № 4 (68). С. 82–85.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Розробник програми Цепенда Микола Михайлович, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни “Регіональна економічна і соціальна географія” є формування у майбутніх фахівців з географії знань про становлення, розвиток і розміщення історико-географічних районів світу, регіональні відміни у рівнях соціально-економічного розвитку країн, економіко-географічні особливості розвитку країн світу, рівні і характер економічної інтеграції країн світу тощо.

Основні завдання вивчення дисципліни “Регіональна економічна і соціальна географія” полягають у тому, щоби навчити студентів:

- складати опис історико-географічних районів світу;
- характеризувати регіональні відміни у рівнях соціально-економічного розвитку різних типів країн;
- давати оцінку сучасного рівня і характеру економічної інтеграції країн;
- складати регіональні комплексні економіко- та соціально-географічні характеристики країн і окремих регіонів;
- давати аналіз регіональних економіко- і соціально-географічних закономірностей розвитку.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти повинні:

знати:

- теоретичні та методологічні засади регіональної економічної та соціальної географії;
- характерні риси суспільно-географічних регіонів світу;
- особливості виділення історико-географічних регіонів світу;
- стан суспільно-географічного розвитку розвинених країн світу на етапі становлення постіндустріальних та інформаційних суспільств;
- проблеми розвитку країн та регіонів світу, особливості їхньої інтеграції та формування галузево-територіальних структур;
- існуючі торговельно-економічні зв'язки країн світу з Україною та перспективи їхнього розвитку.

вміти:

- давати економіко-географічну оцінку розвитку регіонів;
- розкривати специфіку регіонального розвитку;
- характеризувати рівень розвитку окремих держав в період становлення постіндустріального суспільства та прогнозувати напрямки розвитку та оцінювати проблемні питання;
- аналізувати галузево-територіальну структуру країн, суспільно-географічні проблеми їхнього розвитку;
- визначати місце країн на економічній і політичній карті світу;
- порівнювати рівень суспільно-географічного розвитку країн і регіонів світу та характеризувати його територіальні відмінності.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни

сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, володіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, провадження інноваційної діяльності, здатність генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання проблем.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науково-дослідницькій і професійній діяльності; здатність навчити аналізувати географічні об'єкти й процеси як антропогенного, так і природного походження, з погляду фундаментальних принципів і знань природничих наук; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких

програмних результатів навчання: знання основ психології, педагогіки, методики викладання, а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; знання основних принципів і положень географічної науки та їх використання у професійній педагогічній діяльності; здатність застосувати знання основних правил організації польових та камеральних досліджень у педагогічній діяльності та позакласній і позашкільній роботі; здатність до творчого пошуку, компетентного розкриття сутності нових тенденцій розвитку світового господарства, розв'язання суспільно-географічних проблем.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1 РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. ВСТУП ДО КУРСУ "РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ"

Сутність, об'єкт і предмет курсу. Методи дослідження. Зв'язки з іншими науками. Коротка історія становлення.

Тема 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Понятійно-термінологічний апарат. Базові вчення. Основні концепції та гіпотези.

Тема 3. ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

Основні поняття. Формування політичної карти світу. Сучасна політична карта світу.

Тема 4. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРАЇН СВІТУ

Суть і правила класифікації і типології. Особливості типології в країнознавстві. Сучасна типологія країн світу.

Тема 5. РАЙОНУВАННЯ У СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Загальні засади районування світу. Сутність понять "регіон", "район". Основні підходи до регіоналізації.

Розділ 2

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНІВ ЄВРОПИ

Тема 6. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 7. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 8. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 9. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ (ЦЕНТРАЛЬНОЇ) ЄВРОПИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 10. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Розділ 3
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
РЕГІОНІВ
АЗІЇ ТА АМЕРИКИ**

**Тема 11. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 12. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 13. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 14. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 15. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 16. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 17. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРЕДНЬОЇ АМЕРИКИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

**Тема 18. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПВДЕННОЇ АМЕРИКИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Розділ 4

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
РЕГІОНІВ АФРИКИ; АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ.**

**Тема 19. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 20. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХІДНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 21. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 22. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 23. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 24. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**Основні джерела**

1. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп., перероб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 688 с.

2. Цепенда М.М. Суверенні держави світу : суспільно-географічний довідник. Чернівці : ЧНУ ім. Ю.Федьковича, 2018. 226 с.

3. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Київ : Либідь, 2000. 416 с.

Додаткова література

4. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.

5. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2003. 688 с.

6. Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. Київ : Либідь, 1996. 320 с.

7. Економічна і соціальна географія світу. Підручник. Вид. 2-е. За ред. Є. П. Качана. Тернопіль : Астон, 1999. 368 с.

8. Економічна і соціальна географія світу. Підручник. За ред. Б. Яценка. Київ : Арт.Ек, 1997. 246 с.

9. Соціально-економічна географія світу. За ред. С. П. Кузика. Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. 256 с.

10. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. Київ : Лібра, 1996. 328с.

11. Юрківський В.М. Країни світу. Київ : Либідь, 1999. 368с.

12. Countryeconomy : веб-сайт. URL : <https://countryeconomy.com>.

13. Econ Stats : The Economic Statistics and Indicators Database: веб-сайт. URL : <http://www.economywatch.com/economic-statistics>.

14. Eurostat : веб-сайт. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

15. Human Development Reports: веб-сайт. URL : <http://hdr.undp.org/en/2018-update>.

16. International Labour Organization : веб-сайт. URL : <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang-en/index.htm>.

17. NationMaster : веб-сайт. URL : <https://www.nationmaster.com>.

18. The International Monetary Fund (IMF) : веб-сайт. URL: <https://www.imf.org>.

19. The Observatory of Economic Complexity : веб-сайт. URL : <https://atlas.media.mit.edu>.

20. The World Factbook : веб-сайт. URL : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.

21. Trading Economics : веб-сайт. URL : <https://tradingeconomics.com>.

22.Trading Economics : веб-сайт. URL : <https://tradingeconomics.com>.

23.World Bank Open Data : веб-сайт. URL : <https://data.worldbank.org>.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Розробник програми Грицьку Вероніка Степанівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методика викладання географії - це наука про закономірності й особливості процесу навчання географії в школі. Вона розробляє і встановлює раціональні методи, прийоми, засоби і форми навчальної діяльності, під час якої відбувається свідоме оволодіння учнями системою знань із шкільного курсу географії та формуються відповідні вміння і навички, щодо застосування цих знань.

Знання теоретичних засад методики озброює вчителя необхідним методичним апаратом для самостійної творчої роботи, сприяє зростанню методичної майстерності та підвищенню професійного рівня.

Об'єктом методики викладання географії є процес формування географічних знань, умінь і навичок у загальноосвітній школі, а предметом – система шкільної географічної освіти, а саме: зміст і структура сучасних курсів географії, а також форми і засоби організації навчального пізнання в процесі вивчення шкільної географії, його місце і значення в системі загальної середньої освіти.

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика викладання географії в школі» є досконале оволодіння студентами різних методичних прийомів викладання географії, опанування наявної системи засобів навчання методів, прийомів, оволодіння сучасними формами навчання та отримання практичних вмінь, творчо застосовувати передові педагогічні технології.

Завдання курсу:

знати:

-основні тези становлення викладання географії в українських школах та в школах зарубіжжя;

-предмет та методи навчання географії в школах;

-основні принципи навчання географії в школах;

-основні методи та прийоми навчання географії в школах;

-засоби навчання географії в школах;

-форми навчання географії в школі;

-сучасні проблеми шкільного курсу географії в школі;

-типи уроків з географії та особливості їх проведення у різних шкільних курсах географії;

-методи науково-педагогічних досліджень у шкільній географії у різних класах;

-можливості навчально-методичного комплексу з географії;

-методичні особливості проведення уроків географії у різних класах;

-дидактичні особливості різноманітних опорних схем для вдосконалення навчання шкільних курсів географії;

-основні форми і види діяльності позакласної роботи з географії.

вміти:

-працювати із дидактичними та хрестоматійними посібниками шкільної географії;

-осмислювати навколишню дійсність, навчивши розглядати конкретну географічну інформацію як вияв загальних закономірних зв'язків;

-розкривати навчальні і виховні цілі шкільної географії;

-вдосконалювати зміст навчання;

-обґрунтовувати форми організації навчального процесу;

- виявляти оптимальні умови для примінення різноманітних методів і прийомів викладання географії;
- розробляти навчальні засоби і раціонально їх використовувати в навчанні географії;
- проекувати конспекти різних типів уроків з географії; використовувати на практиці методи науково-педагогічних досліджень з географії;
- користуватися засобами навчально-методичного комплексу з географії;
- проводити позакласну роботу з географії;
- використовувати в процесі практичної педагогічної діяльності різноманітні особливості навчання та виховання в курсах шкільної географії;
- виготовляти та використовувати на практиці різноманітні опорні схеми для вдосконалення навчання шкільних курсів географії.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність до прийняття обгрунтованих рішень та відповідального ставлення до обов'язків; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність спілкуватись рідною мовою як усно, так і письмово, включно зі здатністю спілкуватись у сфері професійної діяльності; здатність спілкуватись іноземною мовою, використовувати у професійній діяльності; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, зокрема, в процесі виявлення та оцінки педагогічних проблем, прийняття рішень щодо їх усунення; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, володіння

навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішної педагогічної комунікативної діяльності;

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні проекти; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Тема 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК НАУКА

Предмет дослідження методики навчання географії. Сучасні проблеми методики викладання географії. Зв'язок методики навчання географії з іншими науками. Структура методики викладання географії. Загальна методика викладання географії. Окремі методики викладання географії. Вимоги суспільства до підготовки вчителя географії.

Тема 2. МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Методи теоретичного рівня: статистично-математичний, історичний, порівняльний, системно-структурний підхід. Методи експериментально-емпіричного рівня: спостереження за роботою колег; вивчення шкільної документації; анкетування, бесіди з учителями, адміністрацією школи та учнями; математично-статистичні методи; експеримент (природний і лабораторний).

Тема 3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ

Історія розвитку шкільної географії в Україні. Внесок у розвиток шкільної географії та методики її викладання Я. Коменського, К. Ушинського, К. Воблого, А. Ремана, С. Рудницького, В. Гериновича, В. Кубійовича. Сучасна шкільна географія в зарубіжних країнах. Основні напрями вивчення географії в школі у різних країнах світу.

Тема 4. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Поняття про принципи навчання. Характеристика окремих принципів навчання. Принцип науковості навчання; принцип

систематичності й системності у навчанні; принцип свідомості й активності у навчанні; принцип зв'язку навчання з життям; принцип доступності навчання; принцип індивідуального підходу до учнів у навчанні; принцип наочності навчання; принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок; принцип емоційності навчання; принцип виховного характеру навчання; красзнавчий принцип навчання.

Тема 5. ОСНОВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Поняття про методи навчання як дидактичну категорію та їх класифікація. Характеристика методів навчання на основі зовнішніх форм їх прояву (аналіз методів за джерелами формування знань). Характеристика методів навчання на основі їх внутрішньої психологічної дії. Характеристика бінарних методів навчання. Характеристика методів навчання на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань учнями. Вибір методів навчання.

Тема 6. ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Поняття про засоби навчання. Класифікація засобів навчання географії: натуральні об'єкти; моделі натуральних об'єктів і явищ; описи і зображення географічних об'єктів і явищ за допомогою символів; прилади для відтворення й аналізу процесів і явищ природи і суспільства. Особливості використання окремих засобів навчання на уроках географії: робота з підручником; робота з географічними картами; робота зі статистичним матеріалом; об'ємні засоби навчання і робота з ними; географічні картини.

Тема 7. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ

Вимоги до уроку як основної форми навчально-виховного процесу. Складання календарного плану роботи. Підготовка вчителя до уроку та його планування. Методичні рекомендації щодо використання окремих структурних компонентів уроку

географії. Навчальні екскурсії з географії. Навчальні географічні екскурсії з фізичної та економічної географії.

Тема 8. МОЖЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ З ГЕОГРАФІЇ ТА МЕТОДИКА РОБОТИ З НИМ

Склад навчально-методичного комплексу з географії.

Методика роботи зі складовими навчально-методичного комплексу з географії: методичний апарат підручника; робота з картографічними посібниками; використання робочих зошитів з географії; робота з хрестоматіями та іншими навчальними посібниками з географії; робота з географічними словниками-довідниками; робота з дидактичними матеріалами; робота з методичними посібниками для вчителів.

Тема 9. ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Цілі та методи позакласної роботи з географії. Форми позакласної роботи з географії. Основні напрями позакласної та позашкільної роботи з географії: гурток, географічний клуб, географічне товариство; краєзнавчий музей.

Тема 10. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ УЧНІВ У КУРСАХ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Топоніміка у вивченні географії. Комп'ютерне навчання географії. Виховання патріотизму і національної свідомості на уроках географії. Екологічне виховання при вивченні географії.

Тема 11. МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ У ФОРМУВАННІ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

Сутність поняття «міжпредметні зв'язки» та їх роль у формуванні географічних понять. Класифікація міжпредметних зв'язків у географії. Зв'язок географії з іншими науками. Методичні особливості використання міжпредметних зв'язків на уроках географії.

Тема 12. ОСНОВНІ ТИПИ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Типи уроків з географії та їх особливості: вступні уроки; комбіновані уроки; уроки вивчення нового матеріалу; уроки розширення та поглиблення знань; уроки застосування набутих знань на практиці; уроки корекції та контролю.

Розділ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКІЛЬНИХ КУРСАХ

Тема 13. ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Вивчення досвіду успішних освітніх систем. Необхідність впровадження професійного стандарту вчителя. Трудові функції в професійному стандарті вчителя. Приклади компетентності та її застосування. Необхідність впровадження кодифікації.

Тема 14. ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОПОРНИХ СХЕМ

ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ГЕОГРАФІЇ

Значення і функції схематичної наочності. Що являють собою опорно-інформаційні схеми. Принципи складання опорних схем. Суть системи позначень та оформлення опорних схем. Поради щодо використання ОІС у процесі навчання географії. Приклади графічних конспектів для застосування в різних курсах шкільної географії.

Тема 15. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» (6 КЛАС)

Місце і значення курсу в системі природничих предметів. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Методичні моделі вивчення курсу. Тема «Внутрішня будова і внутрішні сили Землі».

Тема 16. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ» (7 КЛАС)

Місце і значення курсу в системі шкільної географічної науки. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Методичні моделі вивчення курсу. Опорно-інформаційні схеми та картосхеми у вивченні курсу. Тема «Фізико-географічне положення, рельєф і корисні копалини Північної Америки».

Тема 17. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ЧАСТИНИ КУРСУ (8 КЛАС) ЯК ОСНОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (8-9 КЛАС). КУРС «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ» (8 КЛАС)

Методика вивчення окремих розділів курсу «Фізична географія України». Вивчення фізико-географічних умов і природно-ресурсного потенціалу. Тема: Географічне положення. Дослідження. Порівняльна характеристика з країнами світу.

Тема 18. УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО (9 КЛАС)

Місце і значення курсу. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Тема: «Національна економіка та світове господарство».

Тема 19. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Специфіка третього ступеня загальної середньої освіти – поєднання базових загальноосвітніх предметів, курсів за вибором і профільних загальноосвітніх предметів. Мета вивчення географії на профільному рівні: освоєння системи географічних знань для розуміння предмета і завдань сучасної географічної науки, оволодіння вміннями географічного аналізу території, моделювання природних, соціально-економічних і геоекологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-

часових умов та чинників; розвиток географічного мислення; виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011->
2. Жемеров О.О., Блазун В.М. Сучасні технології навчання географії України : метод. посіб. для студ.-географів ВНЗ. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. 32 с.
3. Касіяник І.П., Мисько В.З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 214 с.
4. Лаврук М. М.Л Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 136 с.
5. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Харків : ВГ «Основа», 2016. 112 с.: іл., табл. – (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип. 11 (155).
6. Грінченко О.І., Саввіч О.М. Методичний poradник для вчителів географії : методичний посібник. Харків : КВНЗ «ХАНО», 2015. 160 с.
7. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. Київ : Картографія, 2012. 512 с.
8. Тестові завдання з освітньої компоненти «Методика навчання географії». Укладачі : В.А. Яковлева, Р.П. Власенко. Житомир, 2021. 57 с.

Додаткові джерела

1. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Дидактика географії : монографія (електронна версія) : Київ : Ніка-Центр, 2013. 570 с
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої

освіти. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i_3_92-2011_%D0%BE

3. Василь Гуцуляк, **Вероніка Грицку**, Йосип Гілецький. Транскордонна туристична діяльність та розвиток науково-освітніх відносин (на прикладі України та Румунії). Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія: Географія (випуск 803), 2018. С.20-25.

4. **Грицку В.С.**, Волощук Т.І. Сучасні методи та прийоми викладання географії в школі (на прикладі вчителя Путильської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Тетяни Волощук. Географія, картографія, географічна освіта : історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-11 жовтня 2014 р.) Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. 296 с. С. 226-229.

5. **Грицку В.С.** Деякі проблеми оцінювання студентів під час роботи ДЕК (на географічному факультеті (напрямок географія). Науковий вісник Чернівецького національного університету : збірник наукових праць. Чернівці: Чернівецький ун-т, 2013. Вип. 672-673 : Географія. 184 с. С. 77-80.

6. **Veronica Hrytsku, Nakonechnyi C.** Substantiation of tourism studies in public education in Ukraine : 14-th edition International Conference. Present Environment and Sustainable Development International Symposium. Book of abstracts. Iasi, 7-9 June, 2019. S.71

7. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (Рекомендовано МОН України як понятійно-термінологічний словник для вищих навчальних закладів: В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. Київ : Ніка-Центр, 2014. 352 с.

8. Навчальні програми з географії для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2017. 20 с.

ДИДАКТИКА ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У науково-освітньому просторі України вельми актуальна є проблематика, спрямована на систематизацію та модернізацію змісту й структури шкільної географічної освіти з урахуванням закономірностей та особливостей процесу навчання географії у сучасній школі на тлі викликів, що наразі існують до цього процесу. Тому, зважаючи на власні розробки та вагомий досвід викладання у провідних навчальних закладах країни й творчо узагальнивши відповідні наявні вітчизняні й зарубіжні джерела, виникла необхідність викласти поступальні науково-педагогічні й навчально-методичні здобутки у царині методів, методичних прийомів, засобів і форм організації навчально-пізнавальної діяльності, під час якої відбувається не лише оволодіння учнями системою географічних знань і вмінь щодо їхнього застосування, а й всебічний розвиток і виховання школярів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Дидактика викладання соціально-економічної географії» є розуміння здобувачами вищої освіти методологічних засад викладання соціально-економічної географії в закладах загальної середньої освіти, розвиток їхнього творчого методично-прикладного мислення в цій галузі, формування у спрямованого на подальше креативне виконання функцій вчителя географії сучасної школи.

Завдання навчальної дисципліни:

- засвоєння теоретичних засад дидактики географії на основі компетентнісного підходу, психодидактичних засад формування географічних знань, використання різноманітних технологій навчання;

- навчити самостійно визначати зміст і методичний апарат навчання географії; вміти диференціювати навчальний матеріал на основний та допоміжний;

- сформувати уміння працювати з науково-методичною літературою, самостійно проводити наукові дослідження з дидактики географії, здійснювати діагностування ефективності процесу формування географічних компетентностей, використовувати психологічні методи дослідження особливостей засвоєння учнями навчальної інформації;

- навчити аналізувати шкільні програми, підручники та інші засоби навчання і доцільність застосування дидактичних інструментів у навчально-виховному процесі, проектувати зміст навчання, різні види пізнавальної діяльності учнів і способи їхнього включення у процес навчальної діяльності, планувати педагогічну діяльність учителя;

- напрацювати вміння користуватися методичним апаратом навчання географії; підготувати майбутніх вчителів до здійснення навчально-виховного процесу; забезпечити опанування педагогічними технологіями.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність до прийняття обґрунтованих рішень та відповідального ставлення до обов'язків; здатність спілкуватись рідною мовою як усно, так і письмово, включно із здатністю спілкуватись у сфері професійної діяльності; здатність спілкуватись іноземною мовою, використовувати у професійній діяльності; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, зокрема, в процесі

виявлення та оцінки педагогічних проблем, прийняття рішень щодо їх усунення; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності; вміння виявляти, ставити та вирішувати питання, здатність до творчого пошуку, ефективного розв'язання освітніх проблем нестандартними способами.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання.; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід; здатність до організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти, систематичного підвищення професійно-педагогічної кваліфікації та навчання впродовж життя.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та корегування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів користуючись основними поняттями та термінами професійноорієнтованих дисциплін; застосовувати в професійній діяльності сучасні дидактичні й методичні засади викладання навчальних

дисциплін та обирати технології та методики в освітньому процесі; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності; вміти застосовувати професійно природничо-наукові знання і практичні уміння й навички дисциплін фізико та суспільно-географічно циклу у педагогічній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИДАКТИКИ ГЕОГРАФІЇ

Тема 1. ВСТУП

Зв'язок дидактики географії з іншими дисциплінами, предметами й практикою. Структура і зміст дидактики географії. Компетентнісно-орієнтоване навчання географії.

Тема 2. МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Методи педагогічного наукового дослідження теоретичного рівня. Методи педагогічного наукового дослідження експериментально-емпіричного рівня. Технологія проведення педагогічного експерименту.

Тема 3. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ДИДАКТИКИ В УКРАЇНІ

Чинники розвитку шкільної географії та її дидактики. Періодизація розвитку шкільної географії та її дидактики. Початковий період розвитку шкільної географічної освіти та дидактики географії. Радянський період розвитку шкільної географічної освіти та дидактики географії. Сучасний період розвитку шкільної географічної освіти та дидактики географії.

Розділ 2

ПСИХОДИДАКТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 4. ПСИХОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Психолого-педагогічні підвалини навчальної діяльності. Вплив основних когнітивних процесів на пізнавальну діяльність учнів у процесі навчання географії. Географічне навчальне моделювання як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Психодидактичні засади застосування графічно-знакових навчальних моделей.

Тема 5. ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Єдність змістового й процесуального компонентів навчання географії. Стиль взаємодії вчителя й учнів у процесі навчання географії. Основні принципи навчання географії. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Розділ 3 ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ. МЕТОДИ Й МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 6. ФОРМУВАННЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Формування емпіричних знань. Формування теоретичних знань. Формування вмінь і навичок. Формування інших географічних компетенцій.

Тема 7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Сутність методів навчання. Систематизація методів навчання. Вибір методів навчання як основа проектування навчально-виховного процесу.

Тема 8. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Вербальні прийоми навчання. Ілюстративно-демонстраційні прийоми навчання. Прикладні прийоми навчання.

Розділ 4 ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 9. СИСТЕМА ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Диференціація засобів навчання. Наочність засобів навчання.

Тема 10. НАВЧАЛЬНІ МОДЕЛІ У СИСТЕМІ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Графічно-знакові географічні навчальні моделі. Аналітично-ілюстративні моделі. Картографічно-геоінформаційні моделі. Структурно-логічні моделі. Комбіновані моделі. Методика застосування карт при навчанні географії. Методика застосування структурно-логічних моделей на уроках географії.

Тема 11. ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ГЕОГРАФІЇ

Сучасний підручник з географії. Функції підручника з географії. Структура підручника з географії. Організація навчальної роботи з підручником з географії. Кабінет географії

Розділ 5 КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 12. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Електронні підручник, вихідні поняття й етапність створення. Основні вимоги. Найбільш вживані програмні інструментарії та класифікація. Приклад поетапної розробки. Приклад висококомбінованого рівня.

Тема 13. ГЕОГРАФІЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ Й ТЕХНОЛОГІЇ

Вихідні поняття. Підвалини просторового аналізу. Геоінформаційні структури й моделі даних. Уведення,

збереження й редагування даних. Елементарний просторовий аналіз і вимірювання. Класифікація й перекласифікація просторових об'єктів. Стохастичні поверхні. Аналіз розподілів просторових об'єктів. Накладання шарів. Вивід результатів аналізу. Сучасні програмні засоби просторового аналізу. Комплексні програмні ГІС-пакети. Комплексні розвинуті САПР/ГІС-пакети. Спеціалізовані програмні пакети просторового аналізу й моделювання. Симплексний і специфічний програмний інструментарій для роботи з просторовими даними. Тенденції й особливості розвитку сучасних геоінформаційних технологій.

Розділ 6

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ

Тема 14. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності з географії у традиційному режимі. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності з географії у режимі самостійної роботи. Інтерактивний режим організації навчально-пізнавальної діяльності з географії. Диференційований підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності з географії.

Тема 15. УРОК – ОСНОВНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Традиційні види й структура уроку географії. Вимоги до уроку географії. Проектування традиційних видів уроку географії. Аналіз і самоаналіз уроку географії як засіб підвищення його ефективності.

Тема 16. НЕТРАДИЦІЙНІ ВИДИ УРОКУ ГЕОГРАФІЇ

Урок географії компетентнісного спрямування. Ігровий урок географії. Практична робота з географії. Домашня робота з географії.

Тема 17. ПОЗАКЛАСНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Особливості й диференціація позакласного навчання географії. Перманентне позакласне навчання географії. Систематичне позакласне навчання географії. Епізодичне позакласне навчання географії. Профільне навчання географії.

Розділ 7

КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засновки контролю й корекції навчальних досягнень з географії. Методика перевірки й оцінювання навчальних досягнень з географії. Тестовий контроль результатів навчання географії.

Розділ 8

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Тема 18. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ТЕРМІНИ Й ПОНЯТТЯ

Систематизація технологій навчання географії. Технологія проблемного навчання географії. Сутність проблемного навчання географії. Застосування технології проблемного навчання географії.

Розділ 9

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ОКРЕМИХ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ГЕОГРАФІЇ

Тема 19. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ЧАСТИНИ КУРСУ “ УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ” (9 КЛАС)

Зміст, освітнє і виховнє значення економіко-географічного блоку курсу, його профорієнтаційні риси.

Методика формування основних понять економічної і соціальної географії. Прийоми роботи з цифровим матеріалом, побудова картограм і картодіаграм. Роль колективної роботи: рольових ігор, навчальних дискусій на уроках соціальної і економічної географії.

Тема 20. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ» (10 КЛАС)

«Географія: регіони та країни» – курс, який дає комплексні знання про сучасну політичну карту світу, країни, історико-географічні та політико-економічні райони планети. Навчальне і виховне значення курсу. Структура, зміст і завдання, навчально-методичне забезпечення курсу. Нові методологічні положення сучасної економічної та соціальної географії світу. Методика вивчення загальної характеристики світу. Застосування лекційно-семінарської форми навчання. Використання карт, схематичної наочності, статистичних матеріалів з метою формування понять та пояснення причинних зв'язків. Ігрові методи роботи на основі колективного мислення. Використання міжпредметних зв'язків, застосування тестів для перевірки знань і самоконтролю. Методика вивчення регіонів і країн світу. Два підходи до вивчення регіональної частини курсу: переваги і недоліки кожного з них. Країнознавчий підхід у процесі вивчення курсу. Вивчення окремих країн за типовим планом. Проблеми вивчення країн світу. Ігрові форми вивчення географії країн і регіонів.

Тема 21. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ З КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ: ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР ЗЕМЛІ» (11 КЛАС) ТА ТЕМИ: «НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» (8 КЛАС).

Охарактеризувати особливості викладання тем: «Географічний простір», «Демографічні процеси у світосистемі», «Глобальна економіка», «Політична географія та геополітика», «Українська держава», «Населення України», «Економіка України в міжнародному поділі праці».

Тема 22. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛИ

Специфіка третього ступеня загальної середньої освіти – поєднання базових загальноосвітніх предметів, курсів за вибором і профільних загальноосвітніх предметів.

Мета вивчення географії на профільному рівні: освоєння системи географічних знань для розуміння предмета і завдань сучасної географічної науки, оволодіння вміннями географічного аналізу території, моделювання природних, соціально-економічних і геоecологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов та чинників; розвиток географічного мислення; виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур; розвиток компетентності у сфері елементарного метеорологічного, геологічного, гідрологічного, ландшафтного, геоecологічного моделювання; використання різноманітних географічних знань та вмінь у побуті і підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища; розуміння природно-суспільної сутності географії як її головної специфіки.

Основні напрями профільної школи: суспільно-гуманітарний; природничо-математичний; технологічний; художньо-естетичний; спортивний.

Методичні особливості викладання профільних курсів: когнітивно-пізнавальна та філософсько-узагальнююча суть підручників; інтерактивно-технологічний характер уроків, впровадження лекційно-семінарсько-залікової системи навчання; вимоги до вчителя профільної школи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва О.І. Дидактика географії : монографія (електронна версія). Київ : Ніка-Центр, 2013. CD (40 Мб), ISBN 978-966-521-619-3. 570 с.

2. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва О.І. Викладання дидактики географії : навчальний посібник. Київ : ДП "Прінт Сервіс", 2016. 240 с.

3. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів : навчально- методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 136 с.

4. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання) [Текст] Харків : ВГ «Основа», 2016. 112 с.: іл., табл. (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип. 11 (155).

5. Вішнікіна Л.П. Компетентнісне навчання географії в основній школі: монографія. Потава : ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.

6. Законодавство України про загальну середню освіту. сайт МОН України, 2020-2021 рр.

7. Топузов О.М. Комплексний навчально-методичний комплект шкільного курсу географії в системі особистісно орієнтованого навчання. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць, Вип. 11. Київ : Педагог. думка, 2011. С.130–137.

8. Топузов О.М., Надтока, Т.Г. Назаренко, Л.П. Вішнікіна, А.А. Шуканова, В.М. Самойленко. Методика навчання географії материків і океанів. Навчально-методичний посібник для вчителів географії та студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Київ : ДНВП "Картографія", 2011. 128 с.

9. Топузов О.М., Вішнікіна Л.П. Педагогічні технології як основа творчої діяльності вчителя географії. Педагогічний альманах : Зб. наук. праць. Херсон : РПО, 2011. Вип. 10. С.52-57.

10. Уварова Г. Формування географічних понять у курсі "Географія материків і океанів". Географія і основи економіки в школі. 2000. № 4. С.27-31.

11. **Чубрей О. С.** Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : [моногр.]. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.

12. **Чубрей О.С.** Соціально-виховна робота майбутнього вчителя географії в сучасній школі : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 57 с.

13. **Чубрей О. С.** Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів географії в сучасних умовах : навч.-метод. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2019. 106 с.

Додаткова література

14. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. за ред. С.Г. Коберніка. Київ : Навч. книга, 2005. 319 с.

15. Кобернік С.Г. Збірник завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання географії: методичний посібник для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 80 с.

16. Кобернік С.Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 346 с.

17. Кобернік С.Г. Методика навчання географії: Практикум для лабораторних занять студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 106 с.

18. Топузов О.М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика : монографія. Київ : Фенікс, 2007. 304 с.

19. **Чубрей О. С.** Сучасний стан та перспективи професійної підготовки майбутніх вчителів географії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 21, кн. 3, т. 4. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 550–558.

20. **Чубрей О.** Професійна підготовка майбутніх вчителів географії в історичній ретроспективі. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць. Хмельницький, 2019. Вип. 27. С. 72–76.

21. **Чубрей О.** Рівні підготовленості майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок* : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2019. № 11 (178). С. 120–124.

22. **Чубрей О. С.** Авторська структурно-функціональна модель професійної підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 16, т. 1. С. 161–165.

23. **Чубрей О. С.** Авторська технологія підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 18, т. 2. С. 129–132.

24. **Чубрей О. С.** Генезис професійної підготовки майбутніх вчителів географії. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 17, т. 1. С. 176–180.

25. **Чубрей О. С.** Особистісно-розвивальні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 65, т. 2. С. 155–159.

26. **Чубрей О. С.** Особливості професійної підготовки майбутніх учителів географії в країнах дальнього зарубіжжя. *Молодий вчений* : наук. журн. 2019. № 4 (68). С. 82–85.

27. URL : https://geo.knu.ua/images/doc_file/navch_lit/Samojlenko_Tupuzov.pdf

https://geo.knu.ua/images/doc_file/navch_lit/Samojlenko_dyaktyka.pdf

28. URL : <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%9B%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf>

29. URL : <http://www.geograf.com.ua/> <http://geopom.at.ua/>

30. URL : <http://rozumniki.net/catalog/products/geografiya>
<http://geo-klass.at.ua/>

ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Розробник програми Бурка Володимир Йосипович, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Географія світового господарства” складена відповідно до освітньо-професійної програми «Географія» підготовки напрямку 014 «Середня освіта».

Мета та завдання навчальної дисципліни: розкрити сучасний стан світового господарства; викласти питання формування глобальної економічної системи, класичні теорії розміщення виробництва в ринковій економіці, основи територіальної організації світового сільського господарства, промисловості, транспорту, світової торгівлі та сфери послуг; навчити студентів давати економіко-географічну характеристику світового господарства в цілому та окремих його галузей і регіонів.

Завдання курсу:

знати:

- об'єкт, предмет і завдання географії світового господарства як науки та навчальної дисципліни;
- теоретичні основи та методи дослідження в географії світового господарства;
- види міжнародних зв'язків, основні чинники розвитку міжнародних зв'язків.

вміти:

- орієнтуватися в теоретичних та практичних питаннях географії світового господарства;

- давати економіко-географічну характеристику галузевій структурі та окремим галузям світового господарства;
- економіко-географічну характеристику основним компонентам природних ресурсів та їх комплексів;
- розкрити історичні особливості розвитку світового господарства;
- оцінити основні галузі світового господарства;
- пояснювати проблеми і перспективи розвитку міжнародних зв'язків.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність у суспільстві; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, володіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями, провадження інноваційної діяльності, здатність генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання проблем; вміння виявляти, ставити та вирішувати питання, здатність до творчого пошуку, ефективного розв'язання освітніх проблем нестандартними способами; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових

компетентностей: здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науково-дослідницькій і професійній діяльності; здатність навчити аналізувати географічні об'єкти й процеси як антропогенного, так і природного походження, з погляду фундаментальних принципів і знань природничих наук; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання, а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; знання основних принципів і положень географічної науки та їх використання у професійній педагогічній діяльності; здатність застосувати знання основних правил організації польових та камеральних досліджень у педагогічній діяльності та позакласній і позашкільній роботі; здатність до творчого пошуку, компетентного розкриття сутності нових тенденцій розвитку світового господарства, розв'язання суспільно-географічних проблем.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.

Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Світове господарство як економіко-географічна система. Міжнародний поділ праці. Еволюція світового господарства. Мануфактурний період. Фабрична машинна індустрія. Автоматизований потоково-конвеєрний спосіб виробництва. Привласнювальна економіка. Рухоме підсічно-вогневе

землеробство. Кочове і напівкочове скотарство. Осіле землеробство. Ранчеве скотарство. Планаційні господарства. Фермерські господарства.

Особливості та тенденції розвитку світового господарства в XXI століття. Відкрита економіка як феномен XXI століття. Модель участі країн світу в світовому господарстві. Міжнародний географічний поділ праці як основна наукова категорія географії світового господарства. Міжнародна спеціалізація та кооперування у світовому господарстві. Структурний аналіз світового господарства.

Тема 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Об'єкт і предмет географії світового господарства. Мета, завдання, проблеми вивчення географії світового господарства. Характеристика навчальної, допоміжної і популярної літератури, статистичних джерел та картографічних матеріалів. Методи теорії просторової економіки. Закон порівняльних переваг Рікардо. Теорія Хекшера-Оліна. Теорія «концентричних кілець» Тюнена. Розміщення промислового виробництва – теорія стандартів Вебера. Розміщення сфери послуг і споживання – теорія центральних місць Кристаллера і Леша. Теорія кластерів. Теорія вільних економічних зон.

Тема 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Період первинного нагромадження капіталу. Перша промислова революція. Друга промислова революція. Третя промислова революція.

Розділ 4. СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ГЕОГРАФІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Сутність та відмінні риси СНР. Основні макроекономічні показники СНР. Структура валового внутрішнього продукту. Основні показники СНР та їх використання в географії світового господарства.

Тема 5. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СВІТУ

Поняття і класифікація природних ресурсів. Природні ресурси в світовому господарстві та на світовому ринку. Паливно-енергетичні ресурси. Рудні копалини. Нерудна хімічна і будівельна сировина. Земельні ресурси. Агрокліматичні ресурси. Водні ресурси. Біологічні ресурси. Рекреаційні ресурси. Ресурси світового океану. Територіальні поєднання природних ресурсів. Еколого-економічний аналіз природних ресурсів світу. Правило Хотелінга щодо визначення ціни вичерпних природних ресурсів на світовому ринку. Економічний аналіз забруднення навколишнього природного середовища. Екологічна політика держав світу. Світові екологічні проблеми.

Тема 6. НАРОДОНАСЕЛЕННЯ СВІТУ ТА СВІТОВИЙ РИНОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

Демографічні ресурси світу. Світовий процес урбанізації. Забезпечення населення світу продовольством. Трудові ресурси та ринок праці. Модель внутрішнього ринку праці. Особливості міжнародного ринку праці та чинники диференціації оплати праці.

ТЕМА 7. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО – ГЛОБАЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА СИСТЕМА. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Значення та класифікація МЕО. Економічні організації ООН. Економічні організації поза системою ООН. Україна та міжнародні економічні організації. Світове господарство як економіко-географічна система. Інтернаціоналізація та глобалізація у світовому господарстві. Географічні аспекти міжнародної економічної інтеграції. Європейська економічна інтеграція. Інші інтеграційні угруповання світу.

Розділ**ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА СВІТОВОГО
ГОСПОДАРСТВА****Тема 1. ОСНОВИ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Теоретичні джерела. Структура ринку промислової продукції. Ринкова стратегія промислового підприємства (фірми).

**Тема 2. ПРОМИСЛОВІСТЬ СВІТУ, ЇЇ ГАЛУЗЕВА
СТРУКТУРА ТА РОЗМІЩЕННЯ**

Особливості сучасної галузевої структури світового господарства і промисловості. Гірничодобувна промисловість світу. Енергетика світу. Чорна металургія світу. Кольорова металургія світу. Світове машинобудування. Хімічна промисловість світу. Лісова промисловість світу. Легка промисловість світу. Харчова промисловість світу.

**Тема 3. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В СВІТОВІЙ
ЕКОНОМІЦІ ТА ЙОГО ГЕОГРАФІЯ**

Сільське господарство в умовах ринку. Державна політика підтримки сільського господарства. Регіональні особливості світового сільського господарства. Сільське господарство як галузь світового господарства. Географія рослинництва світу. Географія тваринництва світу.

Тема 4. ГЕОГРАФІЯ ТРАНСПОРТУ

Транспорт як головна галузь інфраструктури світового господарства. Галузева структура транспорту. Залізничний транспорт. Автомобільний транспорт. Трубопровідний транспорт. Водний транспорт. Авіаційний транспорт.

Світовий ринок транспортно-логістичних послуг. Ринок логістичних послуг США. Японський досвід виробничої логістики. Розвиток логістики в Азії.

Транспортно-логістична стратегія ЄС. Європейські транспортні коридори та пан'європейські транспортні зони. Інтеграція України в світову та Європейську транспортно-

логістичні системи. Формування ринку транспортно-логістичних послуг в Україні.

Історико-географічне підґрунття Балто-Чорноморського транспортно-логістичного співробітництва. Формування та географія транспортно-логістичної системи Балтики. Формування та географія транспортно-логістичної системи Чорного моря. Напрямки участі України в системі Балто-Чорноморській транспортно-логістичній інтеграції.

Тема 5. ГЕОГРАФІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ГЕОГРАФІЯ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ СВІТУ

Інформаційний простір та інформаційне суспільство. Науково-освітній комплекс. Інформаційно-комунікаційний комплекс. Технології мобільного зв'язку та регіональне суперництво на цьому ринку. Мобільний зв'язок в Україні.

Тема 6. ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ПОСЛУГ І МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Загальні тенденції розвитку ринку послуг. Ринок фінансово-банківських послуг. Ринок освітніх послуг. Міжнародна торгівля послугами. Туризм як соціокультурний феномен сучасної цивілізації. Індустрія туризму. Географія туризму.

Тема 7. ГЕОГРАФІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Географія міжнародних економічних зв'язків. Зміст міжнародної торгівлі та сучасні тенденції її розвитку. Характеристика ринків товарів і послуг у міжнародній торгівлі. Міжнародна торгівля промисловими товарами, машинами і обладнанням. Міжнародна торгівля продукцією інтелектуальної праці. Глобальні проблеми світового господарства. Проблема рівномірного розвитку регіонів. Економічні проблеми. Екологічна проблема і світове господарство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Олійник Я.Б. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. Київ : Знання, 2014. 640 с.
2. Маковецька Л.О. Географія транспорту : Курс лекцій. Луцьк : Східноєвроп. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. 118 с.
3. Кузик С.П., Мамчур О.І., Ванда І. В. Географія світового господарства : навч. Посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 312 с.
4. Маковецька Л.О. Методичні рекомендації для проведення практичних і семінарських занять з курсу «Географія транспорту» для студентів спеціальності «Економічна та соціальна географія». 2016. 68 с.
5. Нестеренко Г. І., Литвиненко С. Л., Яновський П.О., Габрієлова Т.Ю., Авраменко С. І. Транспортна географія : посібник [для студентів ВНЗ], видавництво Кондор, 2020. 276 с.
6. Соціальна географія : підручник. за ред. *Л. Немець* та *К. Мезенцева*. Київ : Видавництво «Фенікс», 2019. 304 с.
7. Світові та вітчизняні тенденції розвитку машинобудівної галузі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 34, 2020. С. 173 – 179.
8. Сюткін С. І. Курс лекцій з географії світового господарства. Суми : СумДПУ, 2020. 142 с.
9. Економічна і соціальна географія країн світу (Європа) : навч. посібник. 2 вид., допов. Вінниця : ФОП *Корзун Д. Ю.*, 2015. 180 с.

Додаткова

10. Нікіфорова В.А. Металургійна промисловість світу : зміни в регіональній структурі та їх наслідки для України (аналітичний огляд). Економіка промисловості. 2018. № 2 (82). С. 76–101.
11. Світ у 2014 році. Український випуск : перекл. видання проекту “The Economist” ; “Укр. тиждень”. Київ, 2013. 146 с.

12. Таранова Н. Б. Географія світового господарства: навчальний посібник для студентів. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 108 с.

13. Таранова Н. Б. Географія світового господарства: робочий зошит для самостійної роботи студентів. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2019. 70 с.

14. Шаблій О. І. Нові тенденції геопросторової організації інформаційного суспільства / О. І. Шаблій // Географічна наука і практика: виклики епохи : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16-18 трав. 2013 р.): у 3 т. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Т. 1. С. 25-30. 59.

15. Шаблій О. І. Основи суспільної географії: навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 254 с.

16. Всесвітня організація з охорони здоров'я. URL : <http://www.who.org>

17. Конференція ООН з торгівлі і розвитку. URL : <http://www.unctad.org>

18. Міжнародна організація праці (МОП). URL : <http://www.ilo.org>

19. Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL : <http://www.iom.org>

20. Основні огляди і доповіді ООН в економічній і соціальній сферах. URL : <http://www.un.org/russian/esa/surveus.htm>

21. Організація об'єднаних націй. URL : <http://www.un.org>

22. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН. URL : <http://www.fao.org>

23. Світовий банк. URL : <http://www.worldbank.org>

24. Світова книга фактів ЦРУ США. URL : <http://www.cia.gov/librari/publications/theworld-factbook/>

25. World Urbanization Prospects. URL : <http://esa.un.org/unpd/wup/>

МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якої – формувати всебічно й гармонійно розвинену, творчу та активну людину. Завдання школи сьогодні – забезпечити всебічний розвиток особистості кожного учня, створивши необхідні умови. Реалізація цієї мети покладена на педагогічний колектив сучасної школи, вчителя-предметника і класного керівника, які повинні володіти певними вміннями та навичками з теорії та методики виховання, методами, прийомами, технологіями організації виховного процесу, безпосереднього здійснення соціально-виховної роботи.

Дисципліні «Методика соціально-виховної роботи в сучасній школі» відводиться важлива роль у формуванні особистості майбутнього вчителя географії, оскільки мета цієї дисципліни – сформувати у студентів наукові поняття про теорію і методику соціально-виховної роботи з різними категоріями дітей, підлітків та молоді; допомогти студентам в оволодінні основними теоретичними знаннями, практичними вміннями щодо розвитку, навчання, виховання і перевиховання особистості, навчити їх застосовувати ці знання і вміння в майбутній педагогічній роботі.

Мета і завдання навчальної дисципліни: сформувати у студентів наукові поняття про теорію і методику соціально-

виховної роботи з різними категоріями дітей, підлітків та молоді; допомогти студентам в оволодінні основними теоретичними знаннями та практичними вміннями щодо розвитку, навчання, виховання і перевиховання особистості в різних соціальних інститутах та навчити їх застосовувати ці знання і вміння в майбутній соціально-педагогічній роботі.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: уміння застосовувати сучасні методики й освітні технології, в тому числі й інформаційні, для забезпечення якості навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх закладах; уміння застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; здатність забезпечити охорону життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог

чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти, здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність до організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти, систематичного підвищення професійно-педагогічної кваліфікації та навчання впродовж життя.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання, а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та корегування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів, користуючись основними поняттями та термінами професійноорієнтованих дисциплін; здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів користуючись основними поняттями та термінами професійноорієнтованих дисциплін; здатність застосувати знання основних правил організації польових і камеральних досліджень у педагогічній діяльності та позакласній і позашкільній роботі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ, ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ

Суть поняття «соціальне виховання». Зміст соціально-виховної роботи в сучасній школі. Соціальне виховання-культурно-виховна функція суспільства. Соціальне виховання

як цілеспрямований процес духовного розвитку учнівської молоді.

Тема 2. ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Головні принципи соціально-виховної діяльності. Класифікація принципів. Загальна характеристика методів соціально-виховної діяльності. Науково-дослідницька група методів. Практично-перетворювальна група методів.

Тема 3. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

Особливості соціально-виховної роботи з дітьми, які зазнали сімейного насильства. Робота з батьками щодо попередження та подолання насильства над дітьми. Технології соціально-виховної роботи з випадками насилля в сім'ї стосовно дітей. Технології соціально-виховної роботи з випадками насилля в сім'ї стосовно дітей.

Тема 4. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

Соціально-виховна робота по захисту і підтримці людей з функціональними обмеженнями. Соціально-виховна робота з дітьми з особливими потребами.

Тема 5. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проблема сирітства в Україні. Організація соціального захисту дітей-сиріт. Напрямки соціально-виховної роботи з дітьми-сиротами у ЦССМ. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Тема 6. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ГРУПИ РИЗИКУ

Зміст поняття «діти групи ризику». Групи факторів ризику. Особливості дітей групи ризику. Принципи роботи соціального

педагога з дітьми групи ризику. Соціально-виховна робота з дітьми групи ризику. Критерії вибору методик і підходів соціально-виховної роботи з дітьми групи ризику.

Тема 7. МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ДИТЯЧОМУ ЗАКЛАДІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку як соціально-педагогічна система. Поняття «дитячий заклад оздоровлення та відпочинку». Зміст та напрямки діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Творчий розвиток вихованців. Форми роботи з дітьми. Учасники соціально-виховного процесу у дитячих закладах відпочинку. Технології організації соціально-виховної діяльності в дитячих оздоровчих закладах: шляхи педагогічного впливу в умовах тимчасового дитячого колективу; вимоги щодо включення дітей у різні форми роботи; шляхи створення і корекції емоційного стану дітей в оздоровчих закладах.

Тема 8. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Нормативно-правова база. Концепція національно-патріотичного виховання.

Тема 9. ГРОМАДСЬКІ ДИТЯЧІ ТА МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Громадські дитячі й молодіжні організації: поняття та етапи створення. Громадська організація як форма об'єднання. Дитячі та молодіжні організації в соціально-педагогічному просторі. Етапи створення дитячих і молодіжних громадських організацій. Класифікації дитячих та молодіжних організацій. Особливості сучасних дитячих громадських організацій в Україні. Скаутський рух в Україні. Дитячий козацький рух в Україні. Дитячі організації за інтересами. Учнівські (шкільні) організації.

Тема 10. ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА УЧНІВ І МОЛОДЬ

Психологічні та соціальні фактори виникнення неформалізму. Витоки сучасного неформального руху в Україні. Характеристика основних неформальних груп. Особливості роботи з неформальними групами та об'єднаннями.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / упоряд. : В. Г. Панок, І. І. Цушко, А. Г. Обухівська. Київ : Ніка-Центр, 2005. 436 с.

2. Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу. Статус та основні напрямки діяльності : метод. рекомендації. Харків : ХОНМІБО, 2006. 76 с.

3. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005. 44 с.

4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ, 1987. 497 с.

5. Харченко С. Я., Краснов Н.П., Харченко Л.П. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Альма-матер, 2005. 552 с.

6. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр навч. л-ри, 2008. 336 с.

7. Дроздов О. Феномен третирування у школі: шляхи вирішення проблеми. URL : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php> Загол. з екрана.

8. Ковальчук І. А. Статеве виховання дітей і учнівської молоді. Луганськ : Альма-матер, 2008. 140 с.

9. Шимановський М. М. Учнівське самоврядування в контексті соціалізації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 9, Кн.2. С. 62–68.

10. **Чубрей О.С.** Соціально-виховна робота майбутнього вчителя географії в сучасній школі : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т імені Ю.Федьковича, 2018. 57 с.

11. **Чубрей О. С.** Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : [моногр.]. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.

12. **Чубрей О.** Рівні підготовленості майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок* : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2019. № 11 (178). С. 120–124.

13. **Чубрей О. С.** Особистісно-розвивальні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 65, т. 2. С. 155–159.

14. **Чубрей О. С.** Сучасні тенденції трансформації системи загальної середньої освіти України. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. Полтава, 2019. № 4 (187). С. 7–10.

Додаткова література

15. Агаркова Н. Законодавче забезпечення соціально-педагогічної роботи з дітьми у загальноосвітній школі. *Рідна школа*. 2003. № 1. С. 28-30.

16. Гловацька О. Особливості роботи соціального педагога з батьківською Громадою. *Педагогічний пошук*. 2002. № 2. С.20-21.

17. Ковчина І.М., Жуков В.В. Соціально-правовий захист дітей : Методичні рекомендації. Київ, 2001.

18. Когут С. Ретроспективний огляд школи соціальної педагогіки України. Тези доповідей звітної наукової конференції кафедри педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка 18 лютого 2003 р. Львів : Вид. центр ЛНУ. С. 45–48.

19. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ, 2005.

20. Краснова Н.П., Харченко Л.П. Методика роботи соціального педагога. Луганськ, 2001.

21. Луценко О. Діяльність соціального педагога в школі. *Психолог*. 2002. № 38-39. С.22 – 25.

ПІДПРИЄМНИЦТВО І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

Розробник програми Підгірна Валентина Никифорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Актуальність питань низького рівня фінансової грамотності населення особливо зросла в останні десятиліття, коли значно загострилися проблеми непосильного особистого боргового навантаження, відсутності заощаджень, нездатності вживати ефективних заходів, спрямованих на захист власного добробуту тощо.

Саме тому пріоритетним стає формування знань про фінанси у повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових підприємницьких та фінансових компетентностей. Розвиток фінансової та економічної грамотності, дотримання правових норм у фінансовому житті, правильне фінансове планування – це ключ до досягнення особистого успіху. Фінансова грамотність – це вміння управляти фінансовими потоками (доходами і витратами), грамотно розподіляти гроші, тобто жити за коштами і правильно примножувати наявний капітал.

Обов'язкова дисципліна «Підприємництво і фінансова грамотність» призначена для здобувачів ОП «Середня освіта (Географія)» й спрямована на вироблення практичних навичок щодо поведінки під час різноманітних фінансових ситуацій у повсякденному житті та використання інтегрованого підходу до вивчення сучасних інструментів, передбачених програмою

навчання підприємництву та фінансової грамотності в системі освіти.

Мета курсу: набуття студентами компетентностей стосовно основних інструментів управління особистими фінансами та оволодіння навичками правильно розпоряджатися власними фінансами, планувати особистий бюджет і захищатися від ризиків, приймати зважені та вірні фінансові рішення щодо: можливостей розширення джерел власних доходів; планування і коригування власних видатків; формування особистих фінансових резервів і здійснення заощаджень; використання кредитних ресурсів та здійснення безпрограшного інвестування власних заощаджень при грамотному підході.

Завдання:

- поглиблення знань із сутності та ролі фінансів і фінансових відносин у політичному, економічному та соціальному житті;

- з'ясування значення фінансової освіти як одного із чинників економічної стабільності;

- засвоєння фундаментальних знань про фінансове життя суспільства, основних економічних категорій, законів, закономірностей, тенденцій;

- удосконалення вмінь самоосвітньої діяльності, що забезпечить розвиток професійної компетентності у сфері фінансової освіти;

- сприяння розвитку навичок раціональної економічної і фінансової поведінки людини як споживача фінансових послуг, платника податків тощо;

- формування фінансової культури.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- суть та принципи підприємництва;
- основи функціонування та розвитку сучасних фінансових систем;
- принципи державного регулювання фінансової сфери та їх значення в освітньому процесі;

- нормативні документи, що визначають державну політику в галузі економіки та фінансів;
- основи фінансової безпеки громадян;
- сучасні підходи до формування фінансової грамотності та підприємництва в системі освіти.

ВМІТИ:

- розрізняти суть підприємств і підприємництва;
- знаходити інформацію про конкретні види фінансових послуг, що надаються різними фінансовими установами;
- працювати з нормативно-правовими актами, що формують правове поле в системі фінансової грамотності населення;
- оцінювати переваги і недоліки різних фінансових продуктів;
- використовувати інформаційні та комунікаційні технології для якісного використання навичок підприємництва і фінансової грамотності;
- скласти свій бюджет, чому важливо заощаджувати, для чого потрібне страхування;
- реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватися з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості для ефективного управління фінансовими ресурсами; здатність спілкуватися іноземною мовою, використовувати у професійній діяльності; здатність

використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище при викладанні підприємництва і фінансової грамотності; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, провадження інноваційної діяльності, здатність генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання проблем через використання практичних інструментів навчання підприємству; вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність до творчого пошуку, ефективного розв'язання освітніх проблем нестандартними способами.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науково-дослідницькій і професійній діяльності, реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом, виявляти навички фінансової культури; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності, напрями раціоналізації фінансової поведінки в освітньому процесі; здатність до організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти, систематичного підвищення професійно-педагогічної кваліфікації та навчання впродовж життя, покращення фінансової грамотності населення; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях; здатність навчити застосовувати географічні знання при вивченні світу, регіону, країни, своєї місцевості, володіння інструментарієм краєзнавчих досліджень.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких

програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання, а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проєктувати і реалізувати навчальні проєкти; здатність до творчого пошуку, компетентного розкриття сутності нових тенденцій розвитку світового господарства, розв'язання суспільно-географічних проблем.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА І ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Визначення підприємництва в Господарському Кодексі України. Цілі підприємництва та об'єкти підприємницької діяльності. Ознаки підприємництва: самостійна діяльність; ініціативна та творча діяльність; систематична діяльність; діяльність, яка здійснюється на власний ризик; досягнення економічних та/або соціальних результатів. Основні принципи та функції підприємницької діяльності. Базові принципи підприємницької діяльності. Функції підприємницької діяльності: інноваційна (творча), соціальна, екологічна, ресурсна, стимулююча, організаційна.

Підприємство як організаційна форма господарювання. Види та організаційні форми підприємств. Організаційна структура підприємства, система правління. Господарські відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами. Державні та комунальні унітарні підприємства. Роль підприємництва в економічному розвитку країни.

Тема 2. ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ

Суть та теоретичні аспекти фінансової освіти. Вплив фінансової грамотності населення на фінансовий добробут

держави. Суть фінансової грамотності населення. Три взаємозалежні елементи фінансової грамотності, що формуються в процесі навчання.

Гроші, їх суть та функції. Гроші як особливий товар, що виконує роль загального еквівалента. Причини виникнення грошей. Основні концепції виникнення грошей. Властивості грошей. Функції грошей: міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, засіб платежу, світові гроші. Історія грошей.

Суспільна та економічна корисність грошей. Купівельна спроможність грошей. «Портфельний підхід». Індивідуальний індекс цін. Індекс споживчих цін.

Тема 3. ФІНАНSOVA СИСТЕМА УКРАЇНИ

Види кредиторів. Банківська система України. Грошово-кредитна політика центрального банку. Функції і статус Національного банку України та комерційних банків. Небанківські фінансові установи.

Основні типи монетарної політики. Основні заходи антиінфляційної монетарної політики.

Пластикові картки, банкомати і грошові перекази.

Фінансовий ринок країни. Структура фінансового ринку.

Фондовий ринок. Класифікація цінних паперів. Схема укладення угоди на фондовій біржі.

Тема 4. ПОДАТКИ І ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА

Суть та функції податків. Основні елементи податку. Види податкових ставок: тверді, пропорційні, прогресивні та регресивні. Види податків. загальнодержавні та місцеві податки і збори. Нормативно-правові документи, що регулюють податкові відносини в Україні.

Тема 5. ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА КРЕДИТ

Поняття та класифікація доходів сім'ї. Види доходів сім'ї за джерелами їх отримання. Необхідність прогнозування доходів сім'ї. Напрями збільшення доходів громадян.

Депозити. Банківські, небанківські, окремі види депозитів. Класифікація банківських депозитів фізичних осіб. Депозитні

відносини між вкладником і банком. Страхування депозитів. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Фінансова піраміда. Схеми Понці.

Суть та принципи споживчого кредиту. Види забезпечення виконання зобов'язань. Автокредит. Умови надання банками послуг автокредитування. Етапи процесу банківського автокредитування. Іпотечний житловий кредит.

Тема 6. ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО І ОСОБИСТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН

Суть та призначення фінансових документів. Вимоги до оформлення фінансових документів. За призначенням документи поділяють: на розпорядчі, виправдні (виконавчі), бухгалтерського оформлення і комбіновані.

Фінансова безпека. Фінансовий план. Обачлива фінансова поведінка. Крадіжка персональних даних.

Тема 7. ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА СТРАХУВАННЯ

Страхування відповідальності громадян. Учасники страхових відносин: страховик – юридична особа (страхова компанія), яка бере на себе чужі ризики і виплачує відшкодування, і страхувальник, фізична чи юридична особа, яка має зацікавленість у страхуванні. Дві форми страхування – обов'язкова і добровільна.

Порядок дій при настанні страхового випадку. Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Страховий поліс «Зелена картка».

Страхування майна громадян. Страхування будівель громадян. Страхування предмета іпотеки. Комплексне страхування автомобілів (автокаско). Фактори, що впливають на величину страхового платежу. Добровільне медичне страхування (ДМС). Страхування громадян, які виїжджають за кордон.

Тема 8. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ І ФІНАНСОВІЙ ГРАМОТНОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Організація підприємницької діяльності. Способи створення бізнесу: створення нового підприємства; придбання функціонуючого бізнесу; заснування на основі франчайзингу. Переваги та недоліки. Розроблення бізнес-плану.

Планування фінансового життя з використанням наявних можливостей. Розроблення фінансового плану життя. Послідовність сімейного фінансового планування. Аналіз доходів і витрат сім'ї. Способи захисту сім'ї від ризиків. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на формування доходів сім'ї. Резервний фонд.

НАЯВНИХ МОЖЛИВО СТ РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела ЕЙ ТЕЙ

1. Кізими Т.О. Методика викладання фінансової грамотності : навч. посібн. Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В., 2017. 200 с.
2. Смовженко Т.С. Фінансова грамотність : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ, 2013. 311 с.
3. Кізима Т.О., Письменний В.В., Коваль С.Л., Карпишин Н.І. Основи фінансової грамотності : метод. вказ. Тернопіль : Вектор, 2016. 80 с.
4. Підгірна В.Н., Чубрей О.С. Реформування української економіки в умовах кризи. *Інфраструктура ринку*. Одеса. 30. 2019. С.62-67.
5. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: навч.-метод. посіб. для сам ост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2006. 341 с.
6. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки. 2-ге видання, доповнене та виправлене [Електронний ресурс]. Київ : 2010. URL : http://www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf.

7. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств : аспекти взаємовпливу. Світ фінансів. 2014. Вип. 1. С. 16-26.

8. Кізима Т., Куцяк В. Особисте фінансове планування : сутність, специфіка, основні етапи. Світ фінансів. 2015. Вип. 3. С. 62-70.

9. Kizyma T., Fedosov V., Krysovatyu A., Oparin V., Yukhymenko P. Priorities for the household finance development and the financial literacy formation of population. Modern Ukrainian financial science : theoretical paradigm & practical concept of public finance : monograph . Oklahoma City : Draft2Digital Publishing House, 2018. 446 p. P. 415-431.

10. **Підгірна В.Н.** Формування підприємницького середовища в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. Збірник наукових праць. Вип. 6 : Економічні науки. Чернівці. 2005. С. 196-201.

11. **Підгірна В.Н.**, Прядко В.В., Зибарева О.В., Вербівська Л.В. Національна економіка навчальний посібник. Київ : КНТ, 2011. 280 с.

12. Чубрей О.С., **Підгірна В.Н.**, Ілку В.В., Сабадаш Н.В. Сучасні аспекти викладання географії на прикладі науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Нова українська школа як простір формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (3 грудня 2020). Чернівці : ІППОЧО, 2020. С. 78–80.

Додаткова література

13. Закон України « Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346- III у пот. редакції від 04.06.2017 URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

14. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL : http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=69&lang=uk.

15. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL : <http://www.ssmsk.gov.ua>.

16. Перша фондова торгівельна система. URL : www.pfts.com.

17. Шпак І. Фінансово безкультурні українці? Економічна правда. URL : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995>.

18. Діти і гроші: як у світі дають на кишенькові витрати. URL : <http://www.newsmarket.com.ua/2012/01/diti-i-groshi-yak-u-svitidayut-na-kishenkovi-vitrat>

19. Радзішевська Д. В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf>.

20. Захист прав споживачів фінансових послуг: поінформовані та захищені споживачі – запорука підвищення довіри до фінансового сектору/ URL : http://www.finrep.kiev.ua/download/legal_publication_jan2013_ua.pdf.

21. Офіційний сайт бази українського законодавства в Інтернет. URL : www.lawukraine.com.

22. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL : www.ukrstat.gov.ua.

23. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

24. Офіційний сайт Національного інституту стратегічного дослідження при Президентові УКРАЇНИ. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/245/>.

25. Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. URL : www.nbuv.gov.ua.

26. Офіційний сайт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. URL : www.uceps.org.

27. Офіційний сайт урядового порталу Кабінету Міністрів України. URL : www.kmu.gov.ua.

ГЕОГРАФІЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Розробник програми Руденко Валерій Петрович, доктор географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу – озброїти студентів знаннями основних законів та закономірностей розвитку природно-ресурсного потенціалу України, його економіко-географічної оцінки, аналізу та синтезу.

Основні переваги і доцільність вивчення цієї дисципліни зумовлені такими освітніми **завданнями**:

- пізнавати, засвоювати та практично використовувати закони і закономірності збалансованого, згармонізованого освоєння, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу (ПРП) території (акваторії) України на всіх рівнях та етапах його використання людиною і суспільством в цілому;
- управляти адаптацією соціально-економічної структури національного господарського комплексу до можливостей екосистем;
- обґрунтовувати шляхи подолання наявних екологічних катаклізм та будувати екологічно безпечну життєдіяльність.

Формування результатів навчання ґрунтується на визначених освітньо-професійною програмою компетентностях, при врахуванні їх сформованості залежно від освоєних раніше чи суміжно подібних дисциплінах та виконанні завдань з професійної діяльності згідно з кваліфікацією.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- основні закономірності розвитку та розміщення ПРП України;
- величину та компонентну структуру ПРП;

- мінерально-ресурсний потенціал України;
- водно-ресурсний потенціал України;
- земельно-ресурсний потенціал України;
- лісо-ресурсний потенціал України;
- природно-рекреаційний потенціал України;
- фауністичний потенціал України;
- функціональну та територіальну структуру ПРП

України;

- сутність природно-ресурсного районування;
- сучасну та перспективну оцінку ПРПА України;
- територіальну диференціацію природно-ресурсного

потенціалу;

- методичні, теоретичні та методологічні положення економіко-географічної оцінки ПРП України;

вміти:

- застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- забезпечувати збереження довкілля та сталого розвитку суспільства;
- розуміти застосування та роль географічної науки для суспільства та у господарській діяльності;
- визначати та характеризувати структуру ПРП України;
- здійснювати природно-ресурсне картографування;
- використовувати теоретичні і методичні основи оцінки в практиці раціоналізації природокористування України.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей:

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність використовувати

інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність навчити аналізувати географічні об'єкти й процеси як антропогенного, так і природного походження, з погляду фундаментальних принципів і знань природничих наук.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та корегування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання; вміння застосовувати технології дистанційного навчання та он-лайн сервіси в професійній діяльності; застосовувати в професійній діяльності сучасні дидактичні й методичні засади викладання навчальних дисциплін та обирати технології та методики в освітньому процесі; здатність самостійно створювати наочні матеріали з використанням ПК, картографічні матеріали з метою оцінки, моделювання та прогнозування у шкільній географічній освіті.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Предмет, мета, завдання спецкурсу, його значення й місце в системі наук. Зміст курсу. Зародження, становлення і розвиток географії природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України. Суть ПРП як природно-суспільної категорії. Зміст, предмет, рівні й завдання економіко-географічного дослідження ПРП. Основні напрямки наукового аналізу й синтезу природно-

ресурсного потенціалу в часовому аспекті (ретроспективний, сучасний, перспективний ПРП).

Банк даних економіко-географічного дослідження ПРП як основа геоінформаційних систем природокористування. Склад, структура та науково-методичне забезпечення автоматизованих банків даних ПРП регіону. Банк даних економіко-географічного аналізу ПРП України як основа менеджменту природоохоронної діяльності.

Методологія та методика кількісного визначення ПРП України. Сучасна система основних видів оцінювання ПРП. Єдиний критерій та узагальнюючий показник абсолютної вартісної оцінки ПРП. Компонентна та інтегральна економічна оцінка ПРП України.

Вивчення мінерального потенціалу України за схемою.

Сутність поняття. Аналіз вихідних первинних кількісних та якісних параметрів, що характеризують мінеральні ресурси. Методика оцінки мінерального потенціалу. Величина та структура мінерального потенціалу України. Науковий аналіз та синтез основних територіальних поєднань мінеральних ресурсів регіонів держави. Показники продуктивності (ефективності) ресурсів, виявлення основних закономірностей, тенденцій розвитку. Стан використання, охорони та відтворення потенціалу окремих видів корисних копалин та їх сукупності в Україні. Картографічне моделювання мінерального потенціалу держави. Типологія потенціалу і мінерально-сировинні комплекси. Мінерально-сировинне районування та прогнозування розвитку потенціалу. Основні елементи територіальної організації природокористування в мінерально-сировинному комплексі України. Досвід застосування оцінки мінерального потенціалу з метою вдосконалення управління, збалансування природокористування.

Водний потенціал України та його пізнання за вищенаведеною схемою.

Земельний потенціал держави. Лісовий потенціал України. Фауністичний потенціал України. Природно-рекреаційний потенціал держави.

Інтегральний (сумарний) ПРП держави. ПРП та його місце в сукупному ресурсному потенціалі України. Система методів комплексного економіко- географічного дослідження ПРП України. Науково-методичні основи врахування територіальних відмінностей у показниках економічної оцінки використання ПРП держави, його системно-структурного аналізу, оцінки охорони, відтворення ПРП, рівня забруднення природного середовища регіонів України. Картографічне моделювання, типологія ПРП України і природно-ресурсні комплекси, природно-ресурсне районування країни, прогнозування розвитку ПРП держави як складові менеджменту природоохоронної діяльності.

Територіальна диференціація природно-ресурсного потенціалу й ефективність природокористування України. Показники територіальної диференціації ПРП. Оцінка ПРП країни і визначення його ефективності. Основні елементи територіальної організації сталого природокористування України.

Використання результатів економіко-географічного дослідження ПРП у практиці управління природокористуванням України. Досвід застосування оцінки ПРП з метою вдосконалення природокористування. Найважливіші напрямки раціоналізації, охорони та відтворення ПРП України, збалансування природокористування, менеджменту природоохоронної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : МОН України. 2017. Розділ Ш. Природні умови і ресурси України (34 год.).

2. **Руденко В.П.** Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах : підручник. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, 2010. 552с.

3. **Руденко В.П., Руденко С.В.** Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної

діяльності. Чернівці : Черн. нац. університет ім. Ю. Федьковича, 2014. 248 с.

4. **Руденко В.П.**, Чернюх О.І. Становлення, конструктивно-географічних напрямів раціонального природокористування в Україні у першій половині ХХ ст. Чернівці : Рута, 2004. 216 с.

5. Бодюк А.В. Фіксальні аспекти економічного природокористування. Ірпінь, 2014. 569 с.

6. **Rudenko V.**, Grek K. Professor Myron Kordubas Contribution into Geographical Shevchenkiana. Journal of Education, Health and Sport. 2021.

7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. Київ : Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. 2017. 308 с.

8. Рудько Г.В., Стецюк В.В. Природничі проблеми національної безпеки України у викликах новітньої історії. Київ – Львів – Гейдельберг – Малага – Чернівці : Букрек. 2019. 504 с.

9. Топчієв О.Г., Коломієць К.В., Сич В.А., Яворська В.В. Структурування рекреаційно-туристичного потенціалу на засадах географічного середовища. Кам'янець-Подільський. Панькова А.С. 2020. 331 с.

Додаткова література

10. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : Тестові завдання. Чернівці : Рута, 2007. 36 с.

11. Руденко В., Грек К. «Територія і населення України» (1918) як фундаментальна географічна праця доктора Мирона Кордуби. Наукові записки Тернопільського націон. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : географія. Тернопіль. 2021. №1. С. 4-14.

12. Руденко В.П., Руденко С.В. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу України як основа менеджменту туристичної індустрії: підручник у 3-х частинах / Руденко В.П., Ващеба В.Я., Підгірна В.Н. та ін. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2019. С. 185-220.

13. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 315 с.

14. Третьяк А.М., Бабміндра Д.І. Земельні ресурси України та їх використання. Київ, 2003. 216 с.

15. Mykola Tsependa, Valerii Rudenko, Olena Maniutina. Evaluation methods of integral water resources potential of the territory. Науковий вісник Чернівецького університету, 2017. Випуск 793. Географія. С. 78-84.

16. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : Підручник. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2013.

17. Бюзен, Тоні. Мапа думок: докладний посібник із вивчення і застосування найпотужнішого інструмента мислення у світі; з англ. переклала О. Замойська. Львів : Вид-во Старого Лева. 2021. 22с.

ПАСИВНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Розробник програми Грицку Вероніка Степанівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Педагогічна практика – важливий етап професійної підготовки студентів географічного факультету. Вона тісно пов'язана з навчальним процесом, оскільки дає можливість студентам використати здобуті теоретичні знання під час самостійного проведення навчальних занять з учнями, а також усвідомити відповідальність і багатогранність роботи вчителя, тобто те, чого не можна навчитися в аудиторіях університету. Студенти починають працювати в умовах учительського та учнівського колективу і привносять у цей колектив нові ідеї з університетського середовища. Перебуваючи на практиці, вони здійснюють зв'язок між кафедрами факультету та школами, сприяють обміну досвідом між вчителями та викладачами університету.

Метою пасивної педагогічної практики є оволодіти студентами 3-го курсу перших навиків педагогічної діяльності, набути знання, вміння і навички самостійної практичної діяльності в ділянці навчання географії та організаційно-виховної роботи серед шкільної молоді різних вікових груп.

Завдання пасивної педагогічної практики:

- ознайомитись із сучасними формами організації та методами навчання у середніх навчальних закладах;
- ознайомитись із системою роботи вчителя-предметника, класного керівника, набути умінь, навиків педагогічної діяльності;

- прищепити потребу систематичного поновлення знань і самоосвіти, як необхідної умови професійного зростання. Отже, педагогічна практика створює умови для оволодіння уміннями та навичками комплексного підходу до навчально-виховної роботи в школі.

У результаті проходження педагогічної практики студент повинен набути навички майбутньої професійної діяльності вчителя географії, навчитися розкривати освітні та виховні цілі шкільної географії, а отже,

знати:

- оформляти плани-конспекти уроків;
- робити аналіз уроків;
- оформляти сценарій виховного заходу;
- складати характеристику окремим учням та класним колективам.

вміти:

- проводити фрагменти уроків практичних робіт;
- готувати наочність до уроків;
- проводити виховні заходи з класом;
- вести індивідуальну роботу з окремими учнями;
- оформляти матеріали практик.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватися з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність у суспільстві; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем,

ініціативності та підприємливості; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, зокрема, в процесі виявлення та оцінки педагогічних проблем, прийняття рішень щодо їх усунення; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науководослідницькій і професійній діяльності; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких

програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні проекти; здатність демонструвати знання основ професійно орієнтованих дисциплін у професійній діяльності; здатність демонструвати знання основ професійно орієнтованих дисциплін у професійній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ЗНАЙОМСТВО СТУДЕНТІВ ІЗ СУЧАСНИМИ ФОРМАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДАМИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Форми проведення навчання географії: урочна, позаурочна й позакласна. Практична робота, яку відносять і до урочної, і до позаурочної форм. Головна форма проведення навчання географіїє урочна, тобто урок географії, що проводиться за схемою: з постійним складом учнів переважно однієї вікової групи у межах точно встановленого часу; за сталим розкладом; за безпосереднього керівництва вчителя; з чітко визначеним змістом навчання. Основні методи навчання географії в школі (за джерелами знань): словесні, наочні й практичні.

Тема 2. ЗНАЙОМСТВО ІЗ СИСТЕМОЮ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ПРЕДМЕТНИКА, КЛАСНОГО КЕРІВНИКА, НАБУТТЯ УМІНЬ, НАВИЧОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спостереження студента-практиканта за умінням учителя географії використовувати в навчальному процесі сучасні методи географічної науки, органічно поєднувати навчання географії з життям, знати особливості місцевої географії, обговорювати на уроках актуальні події внутрішнього і

зовнішнього життя. Спостереження за проведенням роботи класного керівника, а саме: сприяти забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвиткові їх здібностей; створювати умови для організації змістовного дозвілля, у тому числі організувати та проводити тематичні екскурсії, відвідувати музеї, театри, виставки, екскурсії, заходи з охорони природи тощо.

Тема 3. РОЗУМІННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Відображення змісту шкільної географічної освіти у комплексному підході до вивчення географічного середовища в цілому і його просторової диференціації в умовах різних територій і акваторій Землі. Цей підхід дозволяє розглядати природні, економічні і соціальні чинники, які формують і змінюють навколишнє середовище, в їх рівноправній взаємодії. Отже, в основі змісту навчального предмета – значення географічного середовища для життя і діяльності людини й суспільства. Зміст шкільної географічної освіти формує в учнів основи географічного простору на місцевому, регіональному і глобальному рівнях, а також вміння правильно орієнтуватися в просторі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителя. 13-е видання. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 112 с.
2. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід : розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 119 с.
3. Лаврук М.М Педагогічна та асистентська практика студентів-географів : навч.-метод. посібник: Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 126 С.

4.Топузов О.М. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512с.

Додаткова література

5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i 3 92-2011 - %D0%BE](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i392-2011-%D0%BE)

6. Навчальні програми з географії для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2017. 20 с.

АКТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Розробник програми Грицку Вероніка Степанівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Педагогічна практика є складовою частиною загальної методичної підготовки студентів до роботи в ЗЗСО і покликана формувати якості вчителя географії, озброїти майбутніх педагогів навичками та вміннями, необхідними для практичної діяльності в навчальних закладах, навчити самостійно і творчо застосовувати знання, набуті в університеті.

Педагогічна практика є важливим етапом професійної підготовки студентів географічного факультету. Вона тісно пов'язана з навчальним процесом, оскільки дає можливість студентам використати здобуті теоретичні знання під час самостійного проведення навчальних занять з учнями, а також усвідомити відповідальність і багатогранність роботи вчителя, тобто те, чого не можна навчитися в аудиторіях університету. Студенти починають працювати в умовах учительського та учнівського колективу і привносять у цей колектив нові ідеї з університетського середовища. Перебуваючи на практиці, вони здійснюють зв'язок між кафедрами факультету та школами, сприяють обміну досвідом між вчителями та викладачами університету.

Мета активної педагогічної практики студентів 4-го курсу – оволодіти навичками педагогічної діяльності, набуті знання, вміння і навички самостійної практичної діяльності в ділянці навчання географії та організаційно-виховної роботи серед шкільної молоді різних вікових груп, активно проводити позакласну та позашкільну роботу з учнями школи.

Завдання із активної педагогічної практики:

- ознайомитися з навчальним планом, програмами і підручниками ЗОШ;
- ознайомитися з матеріалами і дидактичним забезпеченням класу;
- вивчити досвід роботи вчителя;
- скласти розклад проведених власних уроків (виділити залікові) і взаємо відвідування своїх колег;
- ознайомитися з роботою класного керівника (змістом, планом, формами, методами);
- уявити методика проведення нетрадиційних уроків;
- скласти тематичні, поурочні плани та конспекти уроків, підготувати дидактичні та роздаткові матеріали;
- дати не менше 4 пробних і 2 залікових уроків;
- навчитися самоаналізувати урок, оформляти протокол обговорення відвіданого уроку;
- провести 1-2 виховних заходи у класі, проаналізувати їх (копію одного сценарію здати на кафедру);
- вивчити окремих учнів класу та скласти на одного з них психолого-педагогічну характеристику;
- скласти психолого-педагогічну характеристику на клас.

У результаті проходження педагогічної практики

студент повинен набути навички майбутньої професійної діяльності вчителя географії, навчитися розкривати освітні та виховні цілі шкільної географії, а отже

знати:

- оформляти плани-конспекти уроків;
- робити аналіз уроків;
- оформляти сценарій виховного заходу та проводити захід;
- складати характеристики окремим учням та класним колективам;

вміти:

- проводити уроки різних типів;
- готувати наочність до уроків;
- проводити виховні заходи з класом;

- вести індивідуальну роботу з окремими учнями;
- оформляти матеріали практик.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність у суспільстві; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, зокрема, в процесі виявлення та оцінки педагогічних проблем, прийняття рішень щодо їх усунення; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати базові знання для

оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науково дослідницькій і професійній діяльності; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні проєкти; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ВСТУПНЕ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА ІЗ ПРОХОДЖЕННЯМ ПРАКТИКИ

Ознайомлення з навчальним планом, програмами і підручниками навчального закладу, в якому студент проходить практику а також з матеріалами і дидактичним забезпеченням викладання предмету географія. Складання розкладу проведення власних уроків (виділити залікові) і взаємовідвідування своїх колег. Ознайомлення з роботою вчителя (вчителів)-предметника, класного керівника (змістом, планом, формами, методами роботи тощо).

Тема 2. СКЛАДАННЯ КАЛЕНДАРНИХ І КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИХ ПЛАНІВ РОБОТИ, ПІДГОТОВКА ДИДАКТИЧНИХ ТА РОЗДАТКОВИХ МАТЕРІАЛІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ

Основні вимоги до уроку географії. Складання календарного плану роботи вчителя-географії. Тематичний план роботи вчителя під час проведення уроку в його стратегічних напрямках та дрібних деталях. Методичні рекомендації щодо використання окремих структурних компонентів уроку географії.

Тема 3. РОБОТА СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА ЗІ СКЛАДОВИМИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ З ГЕОГРАФІЇ

Склад навчально-методичного комплексу з географії. Методика роботи зі складовими навчально-методичного комплексу з географії: методичний апарат підручника; робота з картографічними посібниками; використання робочих зошитів з географії; робота з хрестоматіями та іншими навчальними посібниками з географії; робота з географічними словниками-довідниками; робота з дидактичними матеріалами; робота з методичними посібниками для вчителів.

Тема 4. ПРОВЕДЕННЯ СТУДЕНТОМ-ПРАКТИКАНТОМ УРОКІВ ГЕОГРАФІЇ РІЗНИХ ЗА ТИПОМ ТА У РІЗНОВІКОВИХ КЛАСАХ

Вступні уроки. Комбіновані уроки. Уроки вивчення нового матеріалу. Уроки розширення та поглиблення знань. Уроки застосування набутих знань на практиці. Уроки корекції та контролю. Нетрадиційні уроки з географії.

Тема 5. АНАЛІЗ УРОКУ ТА ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО УРОКУ ГЕОГРАФІЇ

Схеми аналізу уроку за різними аспектами (наприклад): тип та структура уроку; зміст та методика повторення вивченого; вивчення нового матеріалу; методи навчання; засвоєння нового; завдання додому; характер діяльності вчителя-початківця (практиканта); характер діяльності учнів під час проведення уроку; результати уроку.

Тема 6. ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ З ГЕОГРАФІЇ ТА ЙОГО АНАЛІЗ

Розробка позакласного заходу з географії. Проведення заходу з географії для учнів різновікових класів. Географічні ігри. Вечір географії. Географічна вікторина. Тиждень географії в школі. Аналіз проведеного позакласного заходу. Актуальність і вмотивованість позакласного заходу, логічність структури, ефективність виховних засобів, зв'язок теми із життям класу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителя. 13-е видання. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 112 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>.
3. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи-новий підхід: розвиваємо

ключові компетентності : метод. посіб. Харків : Вид. група «Основа», 2018.119 с.

4. Лаврук М.М Педагогічна та асистентська практика студентів-географів : навч.-метод. посібник : Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 126 С.

5. Педагогічна та асистентська практика студентів-географів : навч.-метод. посібник : укладач : М.М. Лаврук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.

6. Топузов О.М. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512с.

Додаткова література

6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i392-2011-%D0%BE>.

7. Навчальні програми з географії для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2017. 20 с

**ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)»
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ІНКЛЮЗИВНА ПЕДАГОГІКА

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті вказується на особистісній орієнтації освіти; створення рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпечення варіативності здобуття початкової, базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Запровадження інклюзії в освіту уможливило рівний доступ до навчання усіх дітей з урахуванням різних освітніх потреб, індивідуальних можливостей та спільне навчання в закладі освіти.

Мета курсу – розкрити загальні засади інклюзивної педагогіки, особливості професійної діяльності вчителя географії в умовах інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти, його підготовку до інклюзивного навчання, дидактику інклюзивного навчання, основні форми і методи виховання, спрямовані на задоволення індивідуальних освітніх потреб усіх учнів з урахуванням досягнень педагогічної науки, досвіду розбудови та особливостей запровадження Нової української школи.

Завдання курсу:

- розглянути методологічні основи інклюзивної педагогіки;
- охарактеризувати інклюзивну освіту як сферу відповідальності держави та громадянського суспільства;
- висвітлити державно-громадське управління інклюзивної освіти;
- з'ясувати особливості розвитку особистості;
- висвітлити професійну діяльність учителя в умовах інклюзивного середовища;
- викласти теорію інклюзивної освіти, навчання та виховання.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність до використання методів активізації пізнавальної діяльності, сучасних досягнень методики викладання; здатність до навчання та готовність підвищувати рівень своїх знань; уміння застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; здатність забезпечити охорону життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: використовувати методи активізації пізнавальної діяльності, сучасних досягнень методики викладання; застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; забезпечити охорону життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1: МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Розвиток і становлення інклюзивної педагогіки як науки: предмет і завдання. Основні категорії інклюзивної освіти. Інклюзивна педагогіка в системі педагогічних наук. Міжпредметні зв'язки інклюзивної педагогіки.

Тема 2. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Інклюзивна освіта: сутність, завдання, принципи. Механізм забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах і законодавстві. Національне законодавство в сфері інклюзивної освіти. Зарубіжний досвід інклюзивної освіти.

Тема 3. ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ

Система управління інклюзивною освітою. Характеристика мережі закладів інклюзивної освіти для дітей з ООП. Деонтологія інклюзивної освіти.

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Закономірності розвитку особистості. Поняття «норма» і «відхилення» у розвитку особистості дитини. Розвиток психіки дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Розвиток емоційної сфери молодшого школяра з різними видами дизонтогенезу. Розвиток когнітивної та конативної сфери молодшого школяра з різними нозологіями.

Тема 5. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Методологічна основа соціально-педагогічної діяльності як засіб інклюзивного навчання. Сутність соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Закономірності, принципи, функції та напрями соціально- педагогічної діяльності. Професійна компетентність вчителя початкових класів при виконанні соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному класі .

Розділ 2. ТЕОРІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ, НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Тема 6. ДИДАКТИКА ЯК ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ

Виникнення і розвиток інклюзивної освіти та навчання. Предмет і завдання дидактики інклюзивної освіти, її категорії. Система закладів освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Особливості організації інклюзивної освіти в загальній середній школі.

Тема 7. ЗМІСТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Стандарт початкової освіти загальноосвітньої школи. Нормативні документи змісту інклюзивної початкової освіти. Особливості забезпечення змісту інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 8. СТРУКТУРА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦІЛІСНОГО ОСВІТНЬОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ

Цілісний освітній процес інклюзивного навчання, його організація та структура.

Сутність, мета і завдання інклюзивного навчання. Підготовка вчителя до організації інклюзивного навчального процесу: педагогічна діагностика як етап підготовки до навчального процесу; попередня підготовка до навчального процесу (тематичне і календарне планування); безпосередня підготовка до процесу навчання (поурочне планування).

Тема 9. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Форми організації навчання. Спеціальні форми навчання в інклюзивному класі. Процес навчання в інклюзивному класі. Диференційований (багаторівневий) процес навчання в інклюзивному класі. Урок в інклюзивному класі.

Тема 10. МЕТОДИ І ЗАСОБИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Сутність, функції та структура методу. Класифікація методів навчання: загальні методи навчання; інноваційні методи; спеціальні методи навчання. Інтенсивні методи розвитку когнітивної сфери. Методи розвитку емоційної сфери. Методи розвитку конативної сфери. Критерії вибору методів навчання. Засоби навчання

Тема 11. ДИДАКТИЧНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Сутність та методи контролю в умовах інклюзивного навчання. Портфоліо учнів як засіб накопичення і фіксації індивідуальних досягнень.

Тема 12. ТЕОРІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ВИХОВАННЯ

Сутність інклюзивного виховання на сучасному етапі. Основні методи і форми інклюзивного виховання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Бойко В. О. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. Психолого-педагогічні науки : Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. № 4. С. 7–11.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (21 березня 1991 року N 875-ХІІ).
3. Закон України «Про охорону дитинства» (прийнятий 26 квітня 2001 року N 2402-ІІІ).

4. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (прийнятий 6 жовтня 2005 року N 2961-IV).

5. Захарчук М. Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні: URL: gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKlu%20chkovska. (Дата звернення 21.10.2015). Інклюзивне навчання. URL : <http://uk.wikipedia.org>. (Дата звернення 21.10.2015).

6. **Чубрей О. С.** Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : [моногр.]. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.

7. **Чубрей О. С.** Сучасний стан та перспективи професійної підготовки майбутніх вчителів географії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 21, кн. 3, т. 4. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 550–558.

Додаткова література

8. Бондар В. І. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічні : Вип. XII / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 462 с.

9. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264с.

10. Бондар В.І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. Корекційна педагогіка та психологія : Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Вип. 15. 2010. С. 39–42.

11. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. 2011. №3 (березень). С. 10-14.

12. Зайцева И. А., Кукушин В. С., Ларин Г. Г., Румега Н. А., Шахотина В. И. Коррекционная педагогика / Под ред. В. С. Кукушина. Ростов н/Д : Издательский центр «МарТ», 2002. 304 с.

13. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів. Київ : Освіта України, 2006. 528 с.

14. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1997. 304 с.

15. Карпенчук С.Г. Філософія освіти (загальна теорія педагогіки) : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 688 с.

16. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року №396-р).

17. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912.: URL: <http://firstedu.org.ua/index.php>. (Дата звернення 22.11.2015).

18. Освітні технології : навч.- метод. посіб./ О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255с.

19. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А.С.К.», 2012. 308 с.

20. **Чубрей О. С.** Перспективні концепти зарубіжного досвіду у галузі підготовки майбутніх учителів географії. *Молодий вчений* : наук. журн. 2018. № 10 (62). С. 114–118.

21. **Чубрей О. С.** Рівні підготовленості майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок* : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2019. № 11 (178). С. 120–124.

22. **Чубрей О. С.** Авторська структурно-функціональна модель професійної підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка* : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 16, т. 1. С. 161–165.

23. **Чубрей О. С.** Методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. *Наукові записки [Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка]*. Сер. : Педагогічні науки. Кропивницький, 2019. Вип. 180. С. 139–144.

24. **Чубрей О.С., Підгірна В.М.** Особливості застосування smart-технологій в інклюзивній освіті. Технології забезпечення роботи практичного психолога з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами: Збірник наукових робіт учасників круглого столу та науково-методичного семінару (19 березня 2021 р., Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, лабораторія психології спілкування) [Електронний ресурс] / за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко, В. І. Юрченко // Вісник педагогіки і психології. Вип. 27. Київ : ІСПП НАПН України, 2021. 148 с. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_27

ЗАГАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СВІТУ

Розробник програми Ємчук Тетяна Володимирівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Загальні суспільно-географічні закономірності світу» має на меті надання здобувачам основоположних знань про суспільно-географічні закономірності світу, про світосистему як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство – природа», про взаємозв'язок демографічних процесів та рівня соціально-економічного розвитку країни; про світові ринки в період глобалізації та взаємозв'язок, політичні взаємодії територій і географічних місць у геопросторі.

Мета курсу полягає в опануванні здобувачами навичками здійснення просторово-територіального аналізу суспільно-географічних закономірностей, явищ і процесів, просторової організації суспільства, виділення чинників і пояснювання демографічних процесів, світових ринків у період глобалізації, політичних взаємодій тощо.

Основні переваги і доцільність вивчення даної дисципліни наступні:

- вивчити основні поняття й категорії дисципліни;
- ознайомитися з головними законами і закономірностями геопросторової організації суспільства;
- висвітлити суть та зміст глобальної економіки та її сучасну просторову організацію;
- визначити демографічні особливості соціально-географічних процесів у різних сферах;

- розкрити сутність та особливості міжнародного територіального поділу праці;

- визначити географічні складники політичної географії.

Результати навчання. Формування результатів навчання ґрунтується на визначених освітньо-професійною програмою компетентностях, при врахуванні їх сформованості залежно від освоєних раніше або суміжно подібних дисциплінах та виконанні завдань з професійної діяльності згідно з кваліфікацією.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- основні терміни і поняття з курсу;
- визначення понять «географічний простір», «світосистема»;
- причини демографічних явищ, просторові відмінності показників природного й механічного руху, вплив конфесійної, етнічної, соціальної структури населення на процеси відтворення і міграції;
- складові міжнародної науково-технологічної сфери, системи виробництва, міжнародної валютно-фінансова системи, сучасних транспортно-логістичних систем, форми світового ринку;
- роль окремих країн у міжнародному територіальному поділі праці та світові зовнішньоекономічні зв'язки;
- закономірності розміщення, географію та сучасний стан розвитку різних галузей виробничої та соціальної сфер;
- приклади застосування різновидів «сили» (економічної, мілітарної, «м'якої» або «смарт-сили») в геополітичних протистояннях.

вміти:

- аналізувати загальні суспільно-географічні закономірності та особливості регіональної диференціації та перебігу економічних і соціальних процесів у світі;

- аналізувати процеси територіальної диференціації господарства;

- пояснювати особливості та виявляти чинники територіального поширення та геопросторової організації соціально-географічних явищ та процесів на основі картографічної або статистичної інформації різного просторового рівня;

- проводити аналіз та оцінку чинників, що визначають рівень розвитку розміщення галузей світового господарства, знаходити інформацію про сучасний стан окремих виробництв і ринків;

- оцінювати процеси, що відбуваються у світі на сучасному етапі глобалізації, транснаціоналізації та інтеграції;

- характеризувати суспільно-географічне положення певної території за видами та рівнями життєдіяльності суспільства, оцінювати його якісно та кількісно;

- орієнтуватися в потоці соціально-географічної інформації.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до формування світогляду, розуміння принципів розвитку суспільства.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати сучасні теоретичні основи географії та позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах; здатність застосовувати базові знання з природничих і суспільних дисциплін, інформаційних технологій у навчанні географії.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: формувати світогляд, розуміти принципи розвитку суспільства. Застосовувати сучасні теоретичні основи географії та позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах; застосовувати базові знання з природничих і суспільних дисциплін, інформаційних технологій при навчанні географії.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СВІТУ. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР

Тема 1. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ВІДНОШЕННЯ І ПРОЦЕСИ

Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Суспільно-географічні процеси і явища.

Тема 2. СВІТОСИСТЕМА «СУСПІЛЬСТВО – ПРИ- РОДА»

Міжнародний географічний поділ праці і світове господарство Економічна система та її головні ознаки. Світосистема як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство –природа».

Тема 3. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР, ЙОГО СИС- ТЕМОУТВОРЮВАЛЬНА РОЛЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ

Роль і значення простору у житті людини і суспільства Географічний простір, просторова організація суспільства. Місцезоложення. Географічний простір. Суспільно-географічне положення.

Розділ 2

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ У СВІТОСИСТЕМІ

Тема 4. ГЕОГРАФІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ

Основні поняття географії соціально-демографічного розвитку. Концепції соціально-демографічного розвитку. Чинники соціально-демографічного розвитку та демографічна політика.

Тема 5. ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ У СВІТОСИСТЕМІ

Міграції, їхні показники. Вплив міграцій на перерозподіл населення в світі. Демографічні прогнози. Цілі сталого розвитку.

Тема 6. ГЕОГРАФІЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Географія рівня життя населення. Географія соціальних негараздів. Географія якості життя населення.

Тема 7. БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Економічна безпека. Продовольча безпека. Соціальна безпека. Природно-техногенна безпека. Інформаційна безпека.

Тема 8. ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Міжнародна науково-технологічна сфера та система виробництва в глобальній економіці. Національні та інтернаціональні форми виробництва в глобальній економіці. Виробництво сільськогосподарської продукції, паливних мінеральних ресурсів, чорних та кольорових металів. Виробництво транспортних засобів так електроніки, фармацевтичної продукції, текстилю, одягу, взуття. Надання послуг.

Тема 9. ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОПОЛІТИКА

Географічні складники політичної географії. Поняттєвий апарат геополітики. Роль геополітики в міжнародному процесі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Блій Г., Муллер Л., Шаблій О. І. Географія : світи, регіони, концепти. Київ : Знання, 2004. 740 с.

2. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії. Київ : Либідь, 1996. 320 с.

3. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії. Підручник. Київ : Либідь, 1997. 320 с.

4. Ємчук Т.В., Чубрей О.С. Основи соціально-економічної

географії країн і регіонів світу : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівц. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2021. 88 с.

5. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія (рівень стандарту) : підручник для 11 кл. закл. заг. серед. освіти. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2019. 176 с.

6. Кузик С. Книш М. Економічна і соціальна географія Америки : навч. посібник. Львів : Світ, 1999. 300 с.

7. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: навч. посіб. Київ : Вища шк., 1996. 231 с.

8. Соціально-економічна географія світу / за ред. Кузика С. П. Тернопіль : підручники і посібники, 1998. 256 с.

9. Соціальна географія : підручник [за ред. Л.Немець, К. Мезенцева]. Київ : Фенікс, 2019. 304 с.

10.Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: навч. посібник. Одеса : Астропринт, 2009. 544 с.

Додаткова література

11. Безуглий В. В., Козинець С. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: навч. посібник. Київ : Видавничий центр „Академія”, 2003. 688 с.

12. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : ВЦ “Академія”, 2005. 704 с.

13. Голиков А. П. Географія мирового господарства / А. П. Голиков, Ю. П. Грицак, Н. А. Казакова, В. П. Сидоров ; под ред. А. П. Голикова. Київ : Центр навч. л-ри. 2008. 192 с.

14. Філіпенко А.С., В., Вергун В.А., Бураківський І.В. Економіка зарубіжних країн: підручник. Київ : Либідь, 1996. 416 с.

15. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн / за ред. Є. П. Качана. Тернопіль, 1997. 200 с.

16. Економічна і соціальна географія світу : навч. посібник / за ред. С. П. Кузика. Львів : Світ, 2002. 672 с.

17. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил зарубіжних країн : навч. посіб. / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига. Тернопіль, 1993. 518 с.

18. Луцишин П.В., Клімонт Д., Луцишин Н.П. Територіальна організація суспільства (основи теорії) : навч.

посіб. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 334 с.

19. Масляк П. О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П. О. Масляк, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. Київ : Лібра, 1996. 328 с.

20. Немець К. А., Немець Л. М. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу / Навчально-методичний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с.

21. Немець Л. М, Сегіда К. Ю., Гусєва Н. В. Основи соціальної географії : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 235 с.

АСИСТЕТСЬКА ПРАКТИКА

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою асистентської практики є оволодіння студентами сучасними методами й формами організації навчального процесу в закладі вищої освіти, формування у них на базі одержаних під час навчання знань, професійних умінь і навичок, необхідних у подальшій викладацькій роботі, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Основні **завдання** асистентської практики:

– поглиблення і закріплення теоретичних знань зі спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін, застосування їх у виконанні конкретних завдань практики;

- формування практичних умінь і навичок для виконання професійних завдань як асистента або викладача та здатності до організації і проведення дослідницької діяльності;

- вміння мотивувати студентів-майбутніх фахівці у сфері менеджменту туризму до навчання;

- вироблення знань організації основних форм навчання у вищій школі, застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента;

- оволодіння методикою розробки навчально-методичних матеріалів, рекомендованих для використання при підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»;

- формування умінь професійного і педагогічного спілкування зі студентською аудиторією з представниками інших професійних груп різного рівня;

- виховання у магістрів морально-етичних якостей викладача вищої школи, індивідуального творчого стилю професійної діяльності, потреби в самоосвіті;

- розвиток професійно значущих якостей особистості та здатність генерувати нові ідеї (креативність);

- вироблення творчого, дослідницького підходу до майбутньої професійної діяльності.

Асистентська практика студентів ступеня вищої освіти магістра проводитиметься в умовах безпосередньої викладацької, організаційно-методичної, виховної та науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти з метою закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття та вдосконалення практичних навичок і умінь, формування фахової компетентності та практичного досвіду науково-педагогічної діяльності.

Результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти повинні

знати:

- основні законодавчі документи, що стосуються системи освіти, права та обов'язки суб'єктів навчального процесу

(викладачів, керівників, студентів);

- розуміти концептуальні основи предметів, їх місце в загальній системі знань і цінностей і в навчальному плані навчального закладу;

- враховувати в педагогічній діяльності індивідуальні особливості студентів, включаючи вікові й психологічні;

- володіти знаннями відповідних курсів навчальних дисциплін;

- сутність процесів навчання й виховання;

- методи формування навичок самостійної роботи й розвиток творчих здібностей і логічного мислення студентів;

- формувати і розвивати навички творчого педагогічного пошуку, виробляти дослідницький підхід до викладацької діяльності;

- ознайомлювати з сучасними активними методиками викладання дисциплін фахового напрямку, вивчати передовий педагогічний досвід викладачів вищих навчальних закладів;

- засвоїти ключові положення сучасної педагогіки вищої школи;

- сформувати власну педагогічну позицію щодо процесу виховання студентської молоді;

- сформувати досвід самостійного і творчого аналізу та оцінки педагогічних явищ і ситуацій у практиці роботи ЗВО;

- набути вмінь теоретичного проектування та практичного конструювання навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистості студентів та їх творчу самореалізацію;

- працювати над набуттям педагогічного мислення, професійної самосвідомості.

вміти:

- демонструвати лідерські навички та вміння працювати з студентською аудиторією, взаємодіяти з людьми, впливати на їх поведінку для мотивації у навчанні та виконанні поставлених завдань, підтримувати зворотний зв'язок;

- забезпечувати особистий професійний розвиток, аналізувати свою педагогічну діяльність;

- забезпечувати планування власного часу та

організувати навчальні заняття відповідно до навчального плану закладу;

– володіти методикою проведення заняття; зрозуміло, доступно, логічно викладати матеріал, використовуючи сучасне інформаційне та методичне забезпечення (технології);

– аналізувати навчальну й учбово-методичну літературу та використовувати її для побудови власного викладу програмного матеріалу;

– створювати та підтримувати навчальне середовище, що сприяє досягненню цілей навчання;

– організувати навчальну та дослідницьку роботу шляхом делегування повноваження у студентському колективі.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до використання методів активізації пізнавальної діяльності, сучасних досягнень методики викладання; здатність до навчання та готовність підвищувати рівень своїх знань.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: уміння застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; здатність забезпечити охорону життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: використовувати методи активізації пізнавальної діяльності, сучасних досягнень методики викладання; застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; забезпечити охорону

життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Програма асистентської практики включає такі види діяльності магістра:

а) навчальну роботу:

- ознайомлення з плануванням та організацією навчальної та навчально-методичної роботи кафедри;
- відвідування занять провідних викладачів кафедри та своїх однокурсників з подальшим їх аналізом;
- проведення семінарських, практичних і лабораторних занять;
- розробка розгорнутого плану і підготовка тексту лекцій, проведення пробних лекцій;
- проведення консультацій з навчального предмету;
- проведення індивідуальних занять зі студентами;
- перевірка самостійних і контрольних робіт, що передбачені навчальним планом;

б) методичну роботу:

- ознайомлення з робочими навчальними планами і робочими навчальними програмами дисциплін відповідних напрямів підготовки;
- проведення методичного аналізу навчального матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів засвоєння його студентами;
- підготовка навчально-методичних матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять і самостійної роботи студентів;
- складання завдань для проведення модульного і підсумкового контролю, завдань для проведення тестового контролю;
- розробка і впровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання;
- розробка презентацій, окремих розділів електронних підручників;

- вивчення і впровадження передового досвіду організації навчального процесу;
- вивчення і аналіз основних нормативних документів, що регламентують роботу кафедри, факультету;
- ознайомлення з робочою документацією кафедри та правилами її оформлення;
- в) організаційно-виховну роботу:
  - ознайомлення з планом організаційно-виховної роботи факультету (інституту), випускової (фахової) кафедри;
  - участь у виховній роботі в студентському колективі, виконання доручень куратора академічної групи.

2. Методичні рекомендації студентам

Під час проходження практики студент повинен:

- здійснювати спостереження за виконанням викладачем-наставником різних видів навчальної роботи зі студентами;
- розробити план практичних занять, обговорити їх з викладачем-наставником та провести заняття відповідно плану;
- підготувати конспекти лекцій, обговорити їх з викладачем, провести лекційні заняття;
- розробити завдання для самостійної роботи, для поточного контролю, тести тощо;
- провести лекційні та семінарські заняття обсягом не менше 8 годин;
- відвідати лекції, семінарські та практичні заняття провідних викладачів кафедри;
- відвідати заняття, що проводять магістри в інших групах з наступним обговоренням;
- здійснювати роботу помічника куратора на молодших курсах;
- організувати 1-2 виховних заходи зі студентами факультету за фахом;
- підготувати аналіз матеріалів практики та звіт із відповідним захистом перед викладачами кафедри.

Під час проходження асистентської практики студент **зобов'язаний:**

1. Дотримуватися режиму навчального закладу та його вимог.

2. Ознайомитися з документацією кафедри й викладача навчального закладу (навчальним планом спеціальності, графіком навчального процесу, індивідуальним планом викладача, робочими програмами, календарним планом, планами занять і та ін.).

3. Знати вимоги, що ставляться до заповнення документів.

4. Планувати свою діяльність і відобразити її в індивідуальному плані.

5. Відвідувати заняття викладача методиста, проведені ними протягом практики. Спостерігати за діяльністю викладача-наставника й фіксувати результати в щоденнику практики. Проводити аналіз занять.

7. Надавати допомогу викладачу-наставнику:

- у розробці робочих програм з дисципліни;
- в оформленні наочності, підготовці дидактичного матеріалу;
- в перевірці залишкових знань, тестів, контрольних завдань студентів;
- у проведенні модульного контролю, атестації студентів;
- у виконанні доручень кафедри;
- в організації позааудиторної роботи зі студентами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Заячук М.Д., Чубрей О.С., Яворська В.В. Сучасні тенденції реформування підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти України. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 39, с. 147–151.

2. Vasyl Kovalchuk, Ivan Prylepa, **Oleksandra Chubrei**, Inna Marynchenko, Vitalii Oranasenko, Yevhenii Marynchenko. (2022).

Development of Emotional Intelligence of Future Teachers of Professional Training. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 14(1) : 39-51. DOI : 10.9756/INT-JECSE/V14I1.221006

3. Кобаль В.І. Методика викладання у вищій школі : навчально-методичний посібник / уклад. В.І. Кобаль. Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. 203 с.

4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. [2-е видання, доповнене]. Київ : «Академвидав», 2014. 456 с.

5. **Чубрей О. С.** Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : [моногр.]. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.

6. **Чубрей О.С.** Соціально-виховна робота майбутнього вчителя географії в сучасній школі: навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 57 с.

7. Бурка М., **Chubrey O.** Auto-Psychological Competence of Future Teachers as a Component of Professional Training and Development. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*. 2019. Vol. 33, № 3. P. 3–5.

8. **Chubrei O.** Concepts and Requirements for the Structural-Functional Model of the Professional Trainings System of Future Geography Teachers. *Journal of Education, Health and Sport*. 2019. № 9 (10). P. 166–171.

9. **Chubrei O.** Relationship of Compositions, Criteria and Indicators of Preparation of a Future Geography Teacher to Professional Activities on the Basis of a Competence Approach. *Journal of Education, Health and Sport*. 2019. № 9 (8). P. 1007–1013.

10. **Чубрей О.** Професійна підготовка майбутніх вчителів географії в історичній ретроспективі. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць. Хмельницький, 2019. Вип. 27. С. 72–76.

11. **Чубрей О.** Рівні підготовленості майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок* : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2019. № 11 (178). С. 120–124.

12. **Чубрей О. С.** Авторська структурно-функціональна модель професійної підготовки майбутніх вчителів географії до

професійної діяльності. Інноваційна педагогіка : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 16, т. 1. С. 161–165.

13. **Чубрей О. С.** Авторська технологія підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. Інноваційна педагогіка : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 18, т. 2. С. 129–132.

14. **Чубрей О. С.** Апробація структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього вчителя географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. Інноваційна педагогіка : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 19, т. 3. С. 147–150.

15. **Чубрей О. С.** Генезис професійної підготовки майбутніх вчителів географії. Інноваційна педагогіка : наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 17, т. 1. С. 176–180.

16. **Чубрей О. С.** Методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. Наукові записки [Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. Кропивницький, 2019. Вип. 180. С. 139–144.

17. **Чубрей О. С.** Особистісно-розвивальні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 65, т. 2. С. 155–159.

18. **Чубрей О. С.** Особливості професійної підготовки майбутніх учителів географії в країнах дальнього зарубіжжя. Молодий вчений : наук. журн. 2019. № 4 (68). С. 82–85.

19. **Чубрей О. С.** Перспективні концепти підготовки майбутніх учителів географії в європейських країнах. Наукові записки [Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. Кропивницький, 2019. Вип. 178. С. 197–201.

20. **Чубрей О. С.** Проблема підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти: методи та понятійно-термінологічний апарат

дослідження. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 63, т. 2. С. 202–205.

21. **Чубрей О. С.** Структура та вимоги до технології підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. Педагогічний альманах [КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради] : зб. наук. праць. Херсон, 2019. № 42. С. 205–209.

22. **Чубрей О. С.** Сучасні тенденції трансформації системи загальної середньої освіти України. Імідж сучасного педагога : електрон. наук. фах. журн. Полтава, 2019. № 4 (187). С. 7–10.

23. Шоробура І., **Чубрей О.** Психолого-педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. : Педагогіка. Тернопіль, 2019. № 2. С. 87–94.

24. Шоробура І., **Чубрей О.** Соціально-педагогічні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. вид. Полтава, 2019. № 5 (188). С. 75–78.

25. Яворська В. В., Адобовська М. В., **Чубрей О. С.** Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх вчителів географії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. : 17. Теорія і практика навчання та виховання.* Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 31. С. 184–191.

26. **Чубрей О. С.** Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів географії в сучасних умовах : навч.-метод. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2019. 106 с.

27. **Чубрей О. С.** Принципи ефективної підготовки майбутніх вчителів географії до професійної діяльності. *Наукові записки [Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка].* Сер. : Педагогічні науки. Кропивницький, 2020. Вип. 186. С. 183–186.

28. Яворська В.В., **Чубрей О.С.**, Підгірна В.Н., Ємчук Т.В., Ячнюк М.О. Професійна підготовка майбутніх учителів

географії в педагогічній теорії і практиці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2021. Вип. 75. Т. 3. С. 160-164.

29. **Чубрей О.С.**, Данілова О.М., Ємчук Т.В., Ячнюк М.О. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів географі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 34, т. 2. С. 136–140.

Додаткова література

30. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи [Текст] : підруч. за модульно-рейтинговою системою навч. для студ. магістратури : підруч. для студ. вищ. навч. закл.; М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 384 с.

31. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи: навч. посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студ. магістратури. Київ : Освіта, 2005. 396с.

32. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. Київ. Вінниця : ДОВ Вінниця, 2008. 278 с

33. Марушкевич А.А. Педагогіка вищої школи. Київ : Логос, 2006. 215 с.

34. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О.В.Малихін, І. Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Київ : КНТ, 2014. 262 с.

35. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

36. Педагогіка вищої школи : підручник / В. П. Андрущенко [та ін.]; за ред. В.Г. Кременя [та ін.] ; Акад. пед. наук України, Ін-т вищої освіти. Київ : Педагогічна думка, 2009. 256 с.

37. Подоляк Л.Г., Юрченко В.Г. Психологія вищої школи : Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ : Дивосвіт, 2006. 236 с.

АКТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Розробник програми Грицьку Вероніка Степанівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Науково-педагогічна практика магістрів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня магістра з відповідної спеціальності і має на меті набуття студентом професійних навичок та вмій здійснення самостійної науково-педагогічної роботи. Рекомендації призначені для організації та проведення науковопедагогічної практики магістранта другого року навчання (шостий курс) географічного факультету Чернівецького національного університету за спеціальністю 014.07 «Середня освіта (Географія)». Для студента-магістранта важливо не тільки знати основні положення, характерні для магістерської дисертації, а й мати загальне уявлення про методологію педагогічної роботи та наукової творчості, здобути досвід у організації своєї роботи, у використанні методів наукового пізнання та застосуванні логічних законів і правил. Інтеграція загальної і професійної освіти на базі педагогічної діяльності не лише сприяє значному підвищенню мотивації до отримання знань і формування відповідних компетенцій, але є й стимулом оновлення змісту освіти в цілому.

Метою науково-педагогічної практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок зі спеціальності, а також набуття студентами досвіду самостійної наукової роботи та опрацювання методики її проведення, поглиблення теоретичних

знань у сфері географії, підбір фактичного матеріалу для написання магістерської роботи, формування вмінь і навичок опрацювання наукових і інформаційних джерел та готовності магістрів до викладацької діяльності у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах.

Завдання із педагогічної практики (восьмитижнева практика):

- ознайомитися з усіма видами шкільної документації (включно з документами дирекції школи, методичними розробками для роботи помічників директора тощо), програмами і складовими навчально-дидактичного комплексу з географії та інших предметів ЗОШ;
- ознайомитись з матеріалами і дидактичним забезпеченням класу, до якого студент буде прикріплений як класний керівник;
- вивчити досвід роботи вчителя географії, вчителів різних предметів, класних керівників, завучів і директора школи;
- скласти розклад проведених власних уроків (виділити залікові) і взаємовідвідування своїх колег;
- ознайомитися з позакласною роботою в школі, роботою гуртків (змістом, планом, формами, методами роботи, веденням документації позакласної роботи);
- освоїти методику проведення нетрадиційних уроків та провести не менше 2-х таких уроків у класах різної вікової категорії;
- скласти тематичні, поурочні плани та конспекти уроків, підготувати дидактичні та роздаткові матеріали;
- дати не менше 12 пробних і 4 залікових уроків;
- вдосконалити уміння самоаналізувати урок, оформлення протоколу обговорення відвіданого уроку;
- провести 1-2 виховних заходи у класі, проаналізувати їх (копію одного сценарію здати на кафедру);
- вивчити окремих учнів класу та скласти на

одного з них психолого-педагогічну характеристику;

- скласти психолого-педагогічну характеристику на клас;
- провести не менше 2-х виховних годин у прикріпленому класі;
- відвідувати всі наради та педагогічні зібрання під час проходження практики.

У результаті проходження педагогічної практики студент повинен освоїти навички майбутньої професійної діяльності вчителя географії, навчитися розкривати освітні та виховні цілі шкільної географії, а отже,

знати:

- оформляти плани-конспекти уроків;
- робити аналіз уроків;
- оформляти сценарій виховного заходу та проводити захід;
- складати характеристику окремим учням і класним колективам;

вміти:

- проводити уроки різних типів;
- готувати наочність до уроків;
- проводити виховні заходи з класом;
- вести індивідуальну роботу з окремими учнями;
- оформляти матеріали практик.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність

у суспільстві; здатність до генерування нових ідей (креативності), виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, зокрема, в процесі виявлення та оцінки педагогічних проблем, прийняття рішень щодо їх усунення; здатність до самостійного вивчення нових методів, форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності та підвищення професійної майстерності; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами в науководслідницькій і професійній діяльності; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання; здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивної освіти за фахом; здатність застосовувати комунікативні знання, уміння та навички, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення педагогічної комунікативної діяльності; здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати основи психології, педагогіки, методики викладання а також фундаментальних і прикладних наук, необхідних для досягнення результатів навчання; володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні; використовувати усно і письмово грамотну державну та іноземну мови у професійній діяльності; володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні проекти; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності; здатність демонструвати знання основ професійноорієнтованих дисциплін у професійній діяльності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ВСТУПНЕ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТУДЕНТА-МАГІСТРА ІЗ ПРОХОДЖЕННЯМ ПРАКТИКИ

Ознайомлення з усіма видами шкільної документації (включно з документами дирекції школи, методичними розробками для роботи помічників директора тощо), програмами і складовими навчально-дидактичного комплексу з географії та інших предметів навчального закладу. Складання розкладу проведення власних уроків (виділити залікові) і взаємовідвідування своїх колег. Класне керівництво студента-практиканта. Права та обов'язки вчителя.

Тема 2. ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ, ВЧИТЕЛІВ ІНШИХ ПРЕДМЕТІВ, КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ, ЗАВУЧІВ ТА ДИРЕКТОРА ШКОЛИ

Ознайомлення з методикою роботи вчителя-предметника, класного керівника (змістом, планом, формами, методами роботи тощо). Методика роботи вчителів інших предметів (біології, історії, екології, економіки, математики, фізики, хімії, української мови, літератури тощо). Відвідування уроків вчителів інших предметів. Методика роботи керівництва навчальним закладом (директора та його заступників).

Відвідування педагогічних рад, семінарів, зборів колективу та батьківських зборів класних та загальних.

Тема 3. НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Методи науково-педагогічних досліджень у шкільній географії. Методи теоретичного рівня: статистично-математичний, історичний, порівняльний, системно-структурний підхід. Методи експериментально-емпіричного рівня: спостереження за роботою колег; вивчення шкільної документації; анкетування, бесіди з учителями, адміністрацією школи та учнями; математично-статистичні методи; експеримент (природний і лабораторний). Ведення щоденника наукових досліджень.

Тема 4. ВТІЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ В ШКОЛІ

Принцип науковості навчання; принцип систематичності й системності у навчанні; принцип свідомості й активності у навчанні; принцип зв'язку навчання з життям; принцип доступності навчання; принцип індивідуального підходу до учнів у навчанні; принцип наочності навчання; принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок; принцип емоційності навчання; принцип виховного характеру навчання; краснавччий принцип навчання.

Тема 5. ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ ТА ВТІЛЕННЯ ЇХ СТУДЕНТАМИ-ПРАКТИКАНТАМИ

Характеристика методів навчання на основі зовнішніх форм їх прояву (аналіз методів за джерелами формування знань). Характеристика методів навчання на основі їх внутрішньої психологічної дії. Характеристика бінарних методів навчання. Характеристика методів навчання на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань учнями. Вибір методів навчання для проведення уроків географії. Засоби навчання

географії. Натуральні об'єкти; моделі натуральних об'єктів і явищ; описи і зображення географічних об'єктів і явищ за допомогою символів; прилади для відтворення й аналізу процесів і явищ природи і суспільства. Особливості використання окремих засобів навчання на уроках географії: робота з підручником; робота з географічними картами; робота зі статистичним матеріалом; об'ємні засоби навчання і робота з ними; географічні картини.

Тема 6. РОБОТА ІЗ СКЛАДОВИМИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ З ГЕОГРАФІЇ

Методика роботи зі складовими навчально-методичного комплексу з географії: методичний апарат підручника; робота з картографічними посібниками; використання робочих зошитів з географії; робота з хрестоматіями та іншими навчальними посібниками з географії; робота з географічними словниками-довідниками; робота з дидактичними матеріалами; робота з методичними посібниками для вчителів.

Тема 7. ВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ СТУДЕНТАМИ-ПРАКТИКАНТАМИ

Цілі та методи позакласної роботи з географії. Форми позакласної роботи з географії. Основні напрями позакласної та позашкільної роботи з географії: гурток, географічний клуб, географічне товариство; краєзнавчий музей.

Тема 8. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» (6 КЛАС)

Місце і значення курсу в системі природничих предметів. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Методичні моделі вивчення курсу. Проведення уроку з даного курсу.

Тема 9. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ» (7 КЛАС)

Місце і значення курсу в системі шкільної географічної науки. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Методичні моделі вивчення курсу. Опорно-інформаційні схеми та картосхеми у вивченні курсу. Проведення уроку з даного курсу.

Тема 10. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ» (8 КЛАС)

Методика вивчення окремих розділів курсу «Фізична географія України». Вивчення фізико-географічних умов і природно-ресурсного потенціалу. Проведення уроку з даного курсу.

Тема 11. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО» (9 КЛАС)

Місце і значення курсу. Структура курсу та основні завдання кожного розділу. Навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення курсу. Проведення уроку з даного курсу.

Тема 12. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОПОРНИХ СХЕМ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ГЕОГРАФІЇ

Значення і функції схематичної наочності. Що являють собою опорно-інформаційні схеми. Принципи складання опорних схем. Суть системи позначень та оформлення опорних схем. Поради щодо використання ОІС у процесі навчання географії. Приклади графічних конспектів для застосування в різних курсах шкільної географії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителя

: 13-е видання. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 112 с.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>

3. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 119 с.

4. Лаврук М.М Педагогічна та асистентська практика студентів-географів : навч.-метод. посібник : Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 126 С.

5. Педагогічна та асистентська практика студентів-географів : навч.-метод. посібник: укладач: М.М. Лаврук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.

6. Топузов О.М. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512с.

7. Топузов О.М. Загальна методика навчання географії: підручник. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512с.

Додаткові джерела

8. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти URL : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i 3 92-2011 - %D0%BE](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i392-2011-%D0%BE)

9. Навчальні програми з географії для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2017. 20 с

**ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 106 «ГЕОГРАФІЯ»
ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА
ГЕОГРАФІЯ**

Розробник програми Цепенда Микола Михайлович, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни “Регіональна економічна і соціальна географія” є формування у майбутніх фахівців з географії знань про становлення, розвиток і розміщення історико-географічних районів світу, регіональні відміни у рівнях соціально-економічного розвитку країн, економіко-географічні особливості розвитку країн світу, рівні і характер економічної інтеграції країн світу тощо.

Основні завдання вивчення дисципліни “Регіональна економічна і соціальна географія” полягають у тому, щоби навчити студентів:

- складати опис історико-географічних районів світу;
- характеризувати регіональні відміни у рівнях соціально-економічного розвитку різних типів країн;
- давати оцінку сучасного рівня і характеру економічної інтеграції країн;

- складати регіональні комплексні економіко- та соціально-географічні характеристики країн і окремих регіонів;

- давати аналіз регіональних економіко- і соціально-географічних закономірностей розвитку.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти повинні

знати:

- теоретичні та методологічні засади регіональної економічної та соціальної географії;

- характерні риси суспільно-географічних регіонів світу;

- особливості виділення історико-географічних регіонів світу;

- стан суспільно-географічного розвитку розвинених країн світу на етапі становлення постіндустріальних та інформаційних суспільств;

- проблеми розвитку країн та регіонів світу, особливості їхньої інтеграції та формування галузево-територіальних структур;

- існуючі торговельно-економічні зв'язки країн світу з Україною та перспективи їхнього розвитку;

вміти:

- давати економіко-географічну оцінку розвитку регіонів;

- розкривати специфіку регіонального розвитку;

- характеризувати рівень розвитку окремих держав в період становлення постіндустріального суспільства та прогнозувати напрямки розвитку та оцінювати проблемні питання;

- аналізувати галузево-територіальну структуру країн, суспільно-географічні проблеми їхнього розвитку;
- визначати місце країн на економічній і політичній карті світу;
- порівнювати рівень суспільно-географічного розвитку країн і регіонів світу та характеризувати його територіальні відмінності.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти:

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства; здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер географічної оболонки; здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проєктах; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях; здатність оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України; здатність синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу, оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та, України зокрема.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких

програмних результатів навчання: пояснювати особливості організації географічного простору; аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах; знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні. Працювати в колективах виконавців, у міждисциплінарних проєктах зокрема, та проводити дослідження на відповідному рівні; встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях; інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. ВСТУП ДО КУРСУ "РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ"

Сутність, об'єкт і предмет курсу. Методи дослідження. Зв'язки з іншими науками. Коротка історія становлення.

Тема 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Понятійно-термінологічний апарат. Базові вчення. Основні концепції та гіпотези.

Тема 3. ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

Основні поняття. Формування політичної карти світу. Сучасна політична карта світу.

Тема 4. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРАЇН СВІТУ

Суть і правила класифікації і типології. Особливості типології в країнознавстві. Сучасна типологія країн світу.

Тема 5. РАЙОНУВАННЯ У СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Загальні засади районування світу. Сутність понять "регіон", "район". Основні підходи до регіоналізації.

Розділ 2

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНІВ ЄВРОПИ

Тема 6. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 7. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 8. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 9. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ (ЦЕНТРАЛЬНОЇ) ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 10. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Розділ 3

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
РЕГІОНІВ АЗІЇ ТА АМЕРИКИ****Тема 11. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ**

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 12. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ АЗІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 13. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ АЗІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 14. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 15. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ АЗІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 16. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 17. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРЕДНЬОЇ АМЕРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 18. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Розділ 4

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНІВ АФРИКИ; АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Тема 19. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 20. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХІДНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 21. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 22. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СХІДНОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 23. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

Тема 24. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Населення. Господарство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп., перероб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 688 с.

2. **Цепенда М.М.** Суверенні держави світу : суспільно-географічний довідник. Чернівці : ЧНУ ім. Ю.Федьковича, 2018. 226 с.

3. Юрківський В. М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Київ : Либідь, 2000. 416 с.

Додаткова література

4. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 704 с.

5. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2003. 688 с.

6. Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. Київ : Либідь, 1996. 320 с.

7. Економічна і соціальна географія світу. Підручник. Вид. 2-е. За ред. С. П. Качана. Тернопіль : Астон, 1999. 368 с.

8. Економічна і соціальна географія світу. Підручник. За ред. Б. Яценка. Київ : Арт.Ек, 1997. 246 с.

9. Соціально-економічна географія світу. За ред. С. П. Кузика. Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. 256 с.

10. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. Київ : Лібра, 1996. 328с.

11. Юрківський В.М. Країни світу. Київ : Либідь, 1999. 368с.

12. **Countryeconomy** : веб-сайт. URL : <https://countryeconomy.com>.

13. **Econ Stats : The Economic Statistics and Indicators Database**: веб-сайт. URL : <http://www.economywatch.com/economic-statistics>.

14. **Eurostat** : веб-сайт. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

15. Human Development Reports: веб-сайт. URL : <http://hdr.undp.org/en/2018-update>.

16. International Labour Organization : веб-сайт. URL : <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang-en/index.htm>.

17. NationMaster : веб-сайт. URL : <https://www.nationmaster.com>.

18. The International Monetary Fund (IMF) : веб-сайт. URL: <https://www.imf.org>.

19. The Observatory of Economic Complexity : веб-сайт. URL : <https://atlas.media.mit.edu>.

20. The World Factbook : веб-сайт. URL : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.

21. Trading Economics : веб-сайт. URL : <https://tradingeconomics.com>.

22. Trading Economics : веб-сайт. URL : <https://tradingeconomics.com>.

23. World Bank Open Data : веб-сайт. URL : <https://data.worldbank.org>.

ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Розробник програми Бурка Володимир Йосипович, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета та завдання навчальної дисципліни: розкрити сучасний стан світового господарства. Викласти питання формування глобальної економічної системи, класичні теорії розміщення виробництва в ринковій економіці, основи територіальної організації світового сільського господарства, промисловості, транспорту, світової торгівлі та сфери послуг; навчити студентів давати економіко-географічну характеристику світового господарства в цілому та окремих його галузей і регіонів.

Результати навчання:

знати:

- об'єкт, предмет і завдання географії світового господарства як науки та навчальної дисципліни;
- теоретичні основи та методи дослідження в географії світового господарства;
- види міжнародних зв'язків, основні чинники розвитку міжнародних зв'язків.

вміти:

- орієнтуватись в теоретичних та практичних питаннях географії світового господарства;
- давати економіко-географічну характеристику галузевій структурі та окремим галузям світового господарства;
- економіко-географічну характеристику основним компонентам природних ресурсів та їх комплексів;

- розкрити історичні особливості розвитку світового господарства;
- оцінити основні галузі світового господарства;
- пояснювати проблеми і перспективи розвитку міжнародних зв'язків.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації; здатність читати і створювати географічні карти з використанням ПС, використовувати їх у навчач; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях.

Практичній діяльності, наукових дослідженнях; здатність синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу, оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та, України зокрема; здатність інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: аналізувати географічний потенціал території. Встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та

господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях; оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України; синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу і оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та, України зокрема; інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАР- СТВА

Світове господарство як економіко-географічна система. Міжнародний поділ праці. Еволюція світового господарства. Мануфактурний період. Фабрична машинна індустрія. Автоматизований потоково-конвеєрний спосіб виробництва. Привласнювальна економіка. Рухоме підсічно-вогневе землеробство. Кочове і напівкочове скотарство. Осіле землеробство. Ранчеве скотарство. Планаційні господарства. Фермерські господарства. Особливості та тенденції розвитку світового господарства в XXI століття. Відкрита економіка як феномен XXI століття. Модель участі країн світу в світовому господарстві. Міжнародний географічний поділ праці як основна наукова категорія географії світового господарства. Міжнародна спеціалізація та кооперування у світовому господарстві. Структурний аналіз світового господарства.

Тема 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ СВІТО- ВОГО ГОСПОДАРСТВА

Об'єкт і предмет географії світового господарства. Мета, завдання, проблеми вивчення географії світового господарства. Характеристика навчальної, допоміжної і популярної літератури, статистичних джерел та картографічних матеріалів. Методи теорії просторової економіки. Закон порівняльних переваг Рікардо. Теорія Хекшера – Оліна. Теорія «концентричних кілець» Тюнена. Розміщення промислового виробництва – теорія стандартів Вебера. Розміщення сфери послуг і споживання – теорія центральних місць Кристаллера і Леша. Теорія кластерів. Теорія вільних економічних зон.

Тема 3. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СВІТУ

Поняття і класифікація природних ресурсів. Природні ресурси в світовому господарстві та на світовому ринку. Паливно-енергетичні ресурси. Рудні копалини. Нерудна хімічна і будівельна сировина. Земельні ресурси. Агрокліматичні ресурси. Водні ресурси. Біологічні ресурси. Рекреаційні ресурси. Ресурси світового океану. Територіальні поєднання природних ресурсів. Еколого-економічний аналіз природних ресурсів світу. Правило Хотелінга щодо визначення ціни вичерпних природних ресурсів на світовому ринку. Економічний аналіз забруднення навколишнього природного середовища. Екологічна політика держав світу. Світові екологічні проблеми.

Тема 4. НАРОДОНАСЕЛЕННЯ СВІТУ ТА СВІТОВИЙ РИНОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

Демографічні ресурси світу. Світовий процес урбанізації. Забезпечення населення світу продовольством. Трудові ресурси та ринок праці. Модель внутрішнього ринку праці. Особливості міжнародного ринку праці та чинники диференціації оплати праці.

Тема 5. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО – ГЛОБАЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА СИСТЕМА. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Значення та класифікація МЕО. Економічні організації ООН. Економічні організації поза системою ООН. Україна та міжнародні економічні організації. Світове господарство як економіко-географічна система. Інтернаціоналізація та глобалізація у світовому господарстві. Географічні аспекти міжнародної економічної інтеграції. Європейська економічна інтеграція. Інші інтеграційні угруповання світу .

Тема 6. ОСНОВИ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Теоретичні джерела. Структура ринку промислової продукції. Ринкова стратегія промислового підприємства (фірми).

Розділ 2

ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Тема 7. ПРОМИСЛОВІСТЬ СВІТУ, ІЇ ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ТА РОЗМІЩЕННЯ

Особливості сучасної галузевої структури світового господарства і промисловості. Гірничодобувна промисловість світу. Енергетика світу. Чорна металургія світу. Кольорова металургія світу. Світове машинобудування. Хімічна промисловість світу. Лісова промисловість світу. Легка промисловість світу. Харчова промисловість світу.

Тема 2. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЙОГО ГЕОГРАФІЯ

Сільське господарство в умовах ринку. Державна політика підтримки сільського господарства. Регіональні особливості світового сільського господарства. Сільське господарство як галузь світового господарства. Географія рослинництва світу. Географія тваринництва світу.

Тема 3. ГЕОГРАФІЯ ТРАНСПОРТУ

Транспорт як головна галузь інфраструктури світового господарства. Галузева структура транспорту. Залізничний транспорт. Автомобільний транспорт. Трубопровідний

транспорт. Водний транспорт. Авіаційний транспорт. Світовий ринок транспортно-логістичних послуг. Ринок логістичних послуг США. Японський досвід виробничої логістики. Розвиток логістики в Азії. Транспортно-логістична стратегія ЄС. Європейські транспортні коридори та пан'європейські транспортні зони. Інтеграція України в світову та Європейську транспортно-логістичні системи. Формування ринку транспортно-логістичних послуг в Україні. Історико-географічне підгрунтя Балто-Чорноморського транспортно-логістичного співробітництва. Формування та географія транспортно-логістичної системи Балтики. Формування та географія транспортно-логістичної системи Чорного моря. Напрямки участі України в системі Балто-Чорноморській транспортно-логістичній інтеграції.

Тема 4. ГЕОГРАФІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ГЕОГРАФІЯ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ СВІТУ

Інформаційний простір та інформаційне суспільство. Науково-освітній комплекс. Інформаційно-комунікаційний комплекс. Технології мобільного зв'язку та регіональне суперництво на цьому ринку. Мобільний зв'язок в Україні.

Тема 5. ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ПОСЛУГ І МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Загальні тенденції розвитку ринку послуг. Ринок фінансово-банківських послуг. Ринок освітніх послуг. Міжнародна торгівля послугами. Туризм як соціокультурний феномен сучасної цивілізації. Індустрія туризму. Географія туризму.

Тема 6. ГЕОГРАФІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Географія міжнародних економічних зв'язків. Зміст міжнародної торгівлі та сучасні тенденції її розвитку. Характеристика ринків товарів і послуг у міжнародній торгівлі.

Міжнародна торгівля промисловими товарами, машинами і обладнанням. Міжнародна торгівля продукцією інтелектуальної праці. Глобальні проблеми світового господарства. Проблема рівномірного розвитку регіонів. Економічні проблеми. Екологічна проблема і світове господарство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Олійник Я.Б. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. Київ : знання 2014. 640 с.
2. Маковецька Л.О. Географія транспорту : Курс лекцій. Луцьк : Східноєвроп. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. 118 с.
3. Кузик С. П., Мамчур О.І., Ванда І. В. Географія світового господарства : навч. Посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 312 с.
4. Маковецька Л. О. Методичні рекомендації для проведення практичних і семінарських занять з курсу «Географія транспорту» для студентів спеціальності «Економічна та соціальна географія». 2016. 68 с.
5. Нестеренко Г. І., Литвиненко С. Л., Яновський П.О., Габрієлова Т.Ю., Авраменко С. І. Транспортна географія: посібник [для студентів ВНЗ], видавництво Кондор, 2020. 276 с.
6. Соціальна географія: Підручник. за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ : Видавництво «Фенікс», 2019. 304 с.
7. Світові та вітчизняні тенденції розвитку машинобудівної галузі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 34, 2020. С. 173 – 179.
8. Сюткін С. І. Курс лекцій з географії світового господарства. Суми : СумДПУ, 2020. 142 с.
9. Економічна і соціальна географія країн світу (Європа) : навч. посібник. 2 вид., допов. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2015. 180 с.

Додаткова література

10. Нікіфорова В.А. Металургійна промисловість світу: зміни в регіональній структурі та їх наслідки для України (аналітичний огляд). Економіка промисловості. 2018. № 2 (82). С. 76–101.

11. Світ у 2014 році. Український випуск : перекл. видання проекту “The Economist” ; “Укр. тиждень” . Київ, 2013. 146 с.

12. Таранова Н. Б. Географія світового господарства: навчальний посібник для студентів. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 108 с.

13. Таранова Н. Б. Географія світового господарства : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2019. 70 с.

14. Шаблій О. І. Нові тенденції геопросторової організації інформаційного суспільства. Географічна наука і практика: виклики епохи : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16—18 трав. 2013 р.): у 3 т. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Т. 1. С. 25—30. 59.

15. Шаблій О. І. Основи суспільної географії: навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 254 с.

16. Всесвітня організація з охорони здоров'я. URL : <http://www.who.org>

17. Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL : <http://www.iom.org>

18. Основні огляди і доповіді ООН в економічній і соціальній сферах. URL : <http://www.un.org/russian/esa/surveus.htm>

19. Організація об'єднаних націй. URL : <http://www.un.org>

20. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН. URL : <http://www.fao.org>

21. Світовий банк. Режим доступу: <http://www.worldbank.org>

22. Світова книга фактів ЦРУ США. URL : <http://www.cia.gov/librari/publications/theworld-factbook/>

23. World Urbanization Prospects. URL : <http://esa.un.org/unpd/wup/>

ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Розробник програми Чубрей Олександра Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У курсі висвітлюються методологічні принципи й предметна область суспільної географії, що вивчає територіальну організацію суспільної життєдіяльності в цілому, а також розглядаються питання історії формування та розвитку суспільної географії. З одного боку, курс дає новий рівень наукових знань про саму географію в цілому та суспільну географію зокрема, а з іншого – використовує знання з географії, отримані у середній загальноосвітній, спеціалізованій та вищій школі. Курс узагальнює знання про еволюцію поглядів на сутність суспільної географії, її сучасну структуру, закономірності територіальної (геопросторової) організації суспільства, територіальну організацію суспільної життєдіяльності, прикладні аспекти (як-от, взаємодія суспільства та природи) та визначає роль географічної науки у розв'язанні багатьох глобальних проблем людства.

Опанування основами суспільної географічної науки є важливим не лише з точки зору освітнього її значення та прикладних аспектів, а й для подальшого розвитку наукового світогляду.

Мета курсу - дати основи знань з теорії, історії та методики суспільної географії як фундаментальної науки, сприяти формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності, розкрити сутність географічних процесів та явищ.

Завдання курсу:

- ознайомлення із сучасним об'єктом і предметом науки – територіальною (геопросторовою) організацією суспільства в цілому або її окремих компонентів (населенням, соціальною, виробничою, політичною, духовно-культурною та екологічною сферами);
- вивчення підходів до структуризації суспільної географії;
- визначення особливостей історичного розвитку суспільної географії в світі в цілому та в Україні зокрема, зв'язок з іншими науками;
- ознайомлення із системою методів суспільної географії, їх класифікацією;
- ознайомлення з основними поняттями та категоріями суспільної географії;
- визначення перспектив розвитку суспільної географії.

Завдання курсу:**знати:**

- місце суспільної географії в системі географічних і економічних наук, її науковий статус та зв'язок з економічними, соціологічними, історичними науками, демографією, етнографією, статистикою тощо;
- структуру суспільної географії;
- методологічні принципи суспільно-географічних досліджень;
- деякі методи наукового дослідження, їх систематизацію та класифікацію ;
- етапи розвитку світової суспільної географії та суспільної географії в Україні;
- основні суспільно-географічні організації, центри та школи в Україні;
- основні терміни, поняття і категорії суспільної географії.

вміти:

- розрізняти загальний та конкретний об'єкти суспільної географії;
- виявляти закономірності розвитку суспільно-географічних досліджень;
- визначати роль різних чинників та факторів у формуванні та розвитку суспільної географії в Україні;
- виявляти властивості та функції території;
- аналізувати суспільно-географічні зв'язки, відношення та процеси;
- характеризувати суспільно-географічне положення певної території за видами та рівнями життєдіяльності суспільства, оцінити його якісно :а кількісно;
- показувати різницю між поняттями "територіальна організація" та "розміщення";
- аналізувати форми територіальної організації суспільства;
- давати аналіз практичного значення суспільно-географічного районування.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність бачити і розуміти та оцінювати події та явища; вміння та навички самостійно шукати, аналізувати і відбирати інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її; здатність використовувати набуті знання в своїй майбутній професійній діяльності; знання та розуміння предметної області та професійної діяльності; навички використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій; прагнення до збереження довкілля та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових

компетентностей: здатність показувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії та складу ландшафтної оболонки Землі як соціоприродної системної цілісності; здатність визначати застосування та роль географічної науки для суспільства та у господарській діяльності; оперування емпіричними спеціалізованими знаннями при конкретизації теоретичних географічних знань та обґрунтуванні висновків теоретичного змісту.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів: знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук; знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ; встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях; синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу і оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та України зокрема; інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТЬ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Тема 1. ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Загальні особливості історії географії. Етапи розвитку географічної науки та становлення суспільної географії. Загальна періодизація історії географії. Антично-середньовічний етап: земле опис. Класичний період розвитку географії: землезнавство. Новий і новітній періоди: розвиток економічної і суспільної географії. Становлення економічної та суспільної географії в Україні.

Тема 2. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Раціональна територіальна організація – закон життєдіяльності суспільства. Складові територіальної організації суспільства. ТОС як інтегральне поняття. Ієрархічні рівні життєдіяльності суспільства та напрямки досліджень ТОС. Стадійний розвиток ТОС. Концепція територіальних структур. Планування території. Генеральна схема планування території України.

Тема 3. ПРОСТІР, ЧАС І МІСЦЕ У СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Простір і час у географії. Місце. Місцеположення. Географічний простір. Суспільно-географічне положення.

Тема 4. ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Соціально-економічні функції природного середовища. Взаємодія господарської діяльності з природним середовищем. Особливості суспільно-географічної організації морів і океанів.

Принципи акваторіальної організації морів і океанів. Берегові зони. Природокористування. Економіка природокористування.

Тема 5. ГЕОДЕМОГРАФІЯ

Населення. Демографічна політика. Рух населення. Статеві-вікова структура. Геодемографічні процеси. Закони народонаселення. Розселення населення. Системи розселення.

Тема 6. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ.

Поділ праці як чинник суспільного розвитку. Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Чинники та економічні вигоди ТПП. Рівні територіального поділу праці. Міжнародний поділ праці.

Розділ 2

ГЕОГРАФІЯ ГОСПОДАРСТВА

Тема 7. СУСПІЛЬНА І ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Форми суспільної організації виробництва. Форми територіальної організації виробництва. Територіальна організація промислового виробництва. Галузеве і територіальне управління господарством.

Тема 8. ГОСПОДАРСТВО. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Потреби та інтереси населення. Господарство. Економічна система. Світові економічні системи. Національна економіка та її показники.

Тема 9. СТРУКТУРА ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА

Структура господарства: зміст поняття. Структура господарства: основні економічні пропорції. Співвідношення виробничої сфери та сфери послуг. Секторна структура господарства. Співвідношення інвестиційного та споживчого комплексів. Співвідношення промисловості та сільського господарства. Частка у структурі господарства прогресивних

галузей та новітніх технологій. Галузева структура господарства. Загальна схема галузевої структури господарства. Галузева структура промисловості. Галузева структура сільського господарства. Галузева рубрикація транспорту. Структурування господарства за видами економічної діяльності. Загальна систематика видів економічної діяльності. Види економічної діяльності у промисловому виробництві. Структурування сільського господарства за видами економічної діяльності. Систематика транспорту за видами економічної діяльності. Міжгалузеві комплекси. Функціонально-галузева структура господарства. Спеціалізація господарства

Тема 10. ГЕОГРАФІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Сфера послуг як галузь суспільної географії. Класифікація послуг і обслуговування. Теорія центральних місць: принципи територіальної організації сфери послуг. Територіальна організація обслуговування.

Тема 11. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

Рекреація як вид економічної діяльності. Рекреаційне господарство як міжгалузевий комплекс. Рекреаційні ресурси та їх класифікація. Систематика і класифікація рекреаційно-туристичної діяльності. Територіальна організація рекреаційного господарства.

Тема 12. ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Предметна область політичної географії. Становлення та розвиток політичної географії та геополітики. Політичний простір і кордони. Класична геополітика. Нова політична географія. Вітчизняна геополітика: геополітичні концепції в Україні та Росії. Геополітичні моделі світу.

Тема 13. СУСПІЛЬНО-ГЕО-ГРАФІЧНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТО-РІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Адміністративно-територіальний устрій країни. Досвід реформування АТУ у країнах Європи. АТУ України: історико-географічний огляд. Напрямки і механізми вдосконалення АТУ

України. Суспільно-географічні концепції та підходи дослідження АТУ.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Заячук М. Д., **Чубрей О. С.** Економічна та соціальна географія світу : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2009. 200 с.
2. Основи суспільної географії : курс лекцій / уклад.: Заячук О. Г., **Чубрей О. С.** Чернівці: ЧНУ, 2013. 128 с.
3. Суспільна географія. Основи теорії / Укладач В.І. Єфименко. Київ : Шлях, 2006.
4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2009.
5. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2005.
6. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів, 2001.
7. Шаблій О.І. Основи суспільної географії. 20-е видання. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 296 с.
8. Шаблій О.І. Суспільна географія у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження : [Вибрані твори]. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.
9. Шаблій О.І. Суспільна географія у двох кн. Книга друга. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства : [Вибрані твори]. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 706 с.

Додаткова література

10. Голубчик М.М., Жулина М.А. Социальная география : сущность, задачи, новые направления исследования. География. 2005. №3. с.23-27.
11. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. Київ : Лібра, 1996.
12. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. Київ, 1998.

13. 3. V. Pidhirna, **O. Chubrey**. Diversification of the foreign trade under the global changes. «eureka: Social and Humanities» Number 3. 2016. P. 29-35. URL : <http://eu-jr.eu/social>.

14. **Olexandra Chubrey**, Natalia vxeZablotovska, Oksana Zayachuk Territorial differences in educational achievements in geography of the students of comprehensive education institutions of the Chernivtsi region (on the example of the External Independent Testing (EIT) in geography). *Lucrarile Seminarului Geografic «Dimitrie Cantemir» (Dimitrie Cantemir Geographic Journal)*. 2015. Vol. 39, № 1. P. 131 – 138.

15. **Чубрей О.С.** Особливості диференціації освітніх можливостей учнів. *Українська географія: сучасні виклики*. Зб. наук. праць у 3-х т. Київ : Прінт-Сервіс, 2016. Т.1. С.219-220.

16. **Чубрей О., Марчук Т., Мальцева Д.** Географічні дослідження топонімів Глибоцького району Чернівецької обл. *Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць*. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія: Географія (випуск 793), 2017. С.135-139.

17. **Чубрей О.С.** Зовнішнє незалежне оцінювання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з географії як фактор об'єктивної інформації про якість отриманої географічної освіти. *Регіон–2013 : стратегія оптимального розвитку*: матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 7-8 листоп. 2013 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. С. 95–97.

18. **Чубрей О.С., Ячнюк М.О.** Особливості впровадження зовнішнього незалежного оцінювання в Україні: історичний аспект. *Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21–23 трав. 2015 р.). Тернопіль : Тайм, 2015. С. 189–191.

19. **Чубрей О.С.** Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в Україні. *Сучасна освіта в контексті нової української школи* : зб. тез та матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (11-12 жовт. 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 162–165.

20. **Чубрей О.С., Петрик Н.А.** Становлення та розвиток етнічного туризму (на прикладі міграційних процесів Лемківщини в середині ХХ століття). *Науковий вісник*

Чернівецького національного університету: збірник наукових праць. Чернівці : Чернівецький ун-т, 2013. Вип. 672-673 : Географія. 184 с. С. 151-156.

21. **Чубрей О., Шелетюк Н.** Аналіз територіальної системи туристсько-спортивної діяльності як важливої складової спортивного туризму. Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія: Географія (випуск 793), 2017. С.64-70.

22. **Чубрей О., Марчук Т., Мальцева Д.** Географічні дослідження топонімів Глибоцького району Чернівецької обл. Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія : Географія (випуск 793), 2017. С.135-139.

ГЕОГРАФІЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Розробник програми Руденко Валерій Петрович, доктор географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу – озброїти студентів знаннями основних законів та закономірностей розвитку природно-ресурсного потенціалу України, його економіко-географічної оцінки, аналізу та синтезу.

Основні переваги і доцільність вивчення цієї дисципліни випливають із таких освітніх **завдань**:

- пізнавати, засвоювати та практично використовувати закони і закономірності збалансованого, згармонізованого освоєння, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу (ПРП) території (акваторії) України на всіх рівнях та етапах його використання людиною і суспільством в цілому;

- управляти адаптацією соціально-економічної структури національного господарського комплексу до можливостей екосистем;
- обґрунтовувати шляхи подолання наявних екологічних катаклізм та будувати екологічно безпечну життєдіяльність.

2. Результати навчання. Формування результатів навчання ґрунтується на визначених освітньо-професійною програмою компетентностях, при врахуванні їх сформованості залежно від освоєних раніше або суміжно подібних дисциплінах і виконанні завдань з професійної діяльності згідно з кваліфікацією.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати:**

- основні закономірності розвитку та розміщення ПРП України;

- величину та компонентну структуру ПРП;
- мінерально-ресурсний потенціал України;
- водно-ресурсний потенціал України;
- земельно-ресурсний потенціал України;
- лісо-ресурсний потенціал України;
- природно-рекреаційний потенціал України;
- фауністичний потенціал України;
- функціональну та територіальну структуру ПРП

України;

- сутність природно-ресурсного районування;
- сучасну та перспективну оцінку ПРПА України;
- територіальну диференціацію природно-ресурсного

потенціалу;

- методичні, теоретичні та методологічні положення економіко- географічної оцінки ПРП України;

вміти:

- застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- забезпечувати збереження довкілля та сталого розвитку суспільства;
- розуміти застосування та роль географічної науки для суспільства та у господарській діяльності;
- визначати та характеризувати структуру ПРП України;
- здійснювати природно-ресурсне картографування;

- використовувати теоретичні і методичні основи оцінки в практиці раціоналізації природокористування України.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей:

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер географічної оболонки.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: аналізувати географічний потенціал території; знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні; оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Предмет, мета, завдання спецкурсу, його значення й місце в системі наук. Зміст курсу. Зародження, становлення і розвиток географії природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України. Суть ПРП як природно-суспільної категорії. Зміст,

предмет, рівні й завдання економіко-географічного дослідження ПРП. Основні напрямки наукового аналізу й синтезу природно-ресурсного потенціалу в часовому аспекті (ретроспективний, сучасний, перспективний ПРП).

Банк даних економіко-географічного дослідження ПРП як основа геоінформаційних систем природокористування. Склад, структура та науково-методичне забезпечення автоматизованих банків даних ПРП регіону. Банк даних економіко-географічного аналізу ПРП України як основа менеджменту природоохоронної діяльності.

Методологія та методика кількісного визначення ПРП України. Сучасна система основних видів оцінювання ПРП. Єдиний критерій та узагальнюючий показник абсолютної вартісної оцінки ПРП. Компонентна та інтегральна економічна оцінка ПРП України.

Вивчення мінерального потенціалу України за схемою.

Сутність поняття. Аналіз вихідних первинних кількісних та якісних параметрів, що характеризують мінеральні ресурси. Методика оцінки мінерального потенціалу. Величина та структура мінерального потенціалу України. Науковий аналіз та синтез основних територіальних поєднань мінеральних ресурсів регіонів держави. Показники продуктивності (ефективності) ресурсів, виявлення основних закономірностей, тенденцій розвитку. Стан використання, охорони та відтворення потенціалу окремих видів корисних копалин та їх сукупності в Україні. Картографічне моделювання мінерального потенціалу держави. Типологія потенціалу і мінерально-сировинні комплекси. Мінерально-сировинне районування та прогнозування розвитку потенціалу. Основні елементи територіальної організації природокористування в мінерально-сировинному комплексі України. Досвід застосування оцінки мінерального потенціалу з метою вдосконалення управління, збалансування природокористування.

Водний потенціал України та його пізнання за вищенаведеною схемою.

Земельний потенціал держави. Лісовий потенціал України. Фауністичний потенціал України. Природно-рекреаційний потенціал держави.

Інтегральний (сумарний) ПРП держави. ПРП та його місце в сукупному ресурсному потенціалі України. Система методів комплексного економіко- географічного дослідження ПРП України. Науково-методичні основи врахування територіальних відмінностей у показниках економічної оцінки використання ПРП держави, його системно-структурного аналізу, оцінки охорони, відтворення ПРП, рівня забруднення природного середовища регіонів України. Картографічне моделювання, типологія ПРП України і природно-ресурсні комплекси, природно-ресурсне районування країни, прогнозування розвитку ПРП держави як складові менеджменту природоохоронної діяльності.

Територіальна диференціація природно-ресурсного потенціалу й ефективність природокористування України. Показники територіальної диференціації ПРП. Оцінка ПРП країни і визначення його ефективності. Основні елементи територіальної організації сталого природокористування України.

Використання результатів економіко-географічного дослідження ПРП у практиці управління природокористуванням України. Досвід застосування оцінки ПРП із метою вдосконалення природокористування. Найважливіші напрямки раціоналізації, охорони та відтворення ПРП України, збалансування природокористування, менеджменту природоохоронної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : МОН України. 2017.

2. **Руденко В.П.** Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах : підручник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. 552с.

3. **Руденко В.П.,** Руденко С.В. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності. Чернівці : Черн. нац. університет, 2014. 248 с.

4. **Руденко В.П.,** Чернюх О.І. Становлення, конструктивно-географічних напрямів раціонального природокористування в Україні у першій половині ХХ ст. Чернівці : Рута, 2004. 216 с.

5. Бодюк А.В. Фіксальні аспекти економічного природокористування. Ірпінь, 2014. 569 с.

6. **Rudenko V.,** Grek K. Professor Myron Kordubas Contribution into Geographical Shevcenkiana. Journal of Education, Health and Sport. 2021.

7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. Київ : Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. 2017. 308 с.

8. Рудько Г.В., Стецюк В.В. Природничі проблеми національної безпеки України у викликах новітньої історії. Київ – Львів – Гейдельберг – Малага – Чернівці : Букрек. 2019. 504 с.

9. Топчієв О.Г., Коломієць К.В., Сич В.А., Яворська В.В. Структурування рекреаційно-туристичного потенціалу на засадах географічного середовища. Кам'янець-Подільський. Панькова А.С. 2020. 331 с.

Додаткова література

10. **Руденко В.П.** Географія природно-ресурсного потенціалу України : Тестові завдання. Чернівці : Рута, 2007. 36 с.

11. **Руденко В.,** Грек К. «Територія і населення України» (1918) як фундаментальна географічна праця доктора Мирона Кордуби. Наукові записки Тернопільського націон. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : географія. Тернопіль. 2021. №1. С. 4-14.

12. **Руденко В.П.,** Руденко С.В. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу України як основа менеджменту туристичної індустрії: підручник у 3-х частинах / Руденко В.П.,

Вацеба В.Я., Підгірна В.Н. та ін. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2019. С. 185-220.

13. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 315 с.

14. Третяк А.М., Бабміндра Д.І. Земельні ресурси України та їх використання. Київ, 2003. 216 с.

15. Mykola Tsependa, Valerii Rudenko, Olena Maniutina. Evaluation methods of integral water resources potential of the territory. Науковий вісник Чернівецького університету, 2017. Випуск 793. Географія. С. 78-84.

16. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : Підручник. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2013.

17. Бюзен, Тоні. Мапа думок: докладний посібник із вивчення і застосування найпотужнішого інструмента мислення у світі; з англ. переклала О. Замойська. Львів : Вид-во Старого Лева. 2021, 22 с.

ОСНОВИ ГЕОГРАФІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ

Розробники програми Данілова Ольга Миколаївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, Підгірна Валентина Никифорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Основи географічного менеджменту і маркетингу» належить до переліку нормативних (обов'язкових) навчальних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр», що пропонується в рамках циклу загальної підготовки здобувачів вищої освіти на третьому році навчання.

Менеджмент і маркетинг є невід'ємною частиною підготовки здобувачів вищої освіти до управлінської діяльності в інноваційному навчальному закладі в умовах гуманізації сучасної освіти. Вивчення навчальної дисципліни «Основи географічного менеджменту і маркетингу» забезпечує формування у студентів професійно-орієнтованої компетентності системного світобачення та спрямоване на засвоєння теоретичних і практичних знань із менеджменту та маркетингу як базових функцій управління підприємством (організацією), що дасть змогу ефективно підійти до стратегічного планування на основі вибору оптимальної моделі ухвалення управлінських рішень.

Головною **метою** викладання навчальної дисципліни є формування у студентів наукового світогляду та базових знань з теорії, методології менеджменту та маркетингу, вироблення вмінь і практичних навичок використання методів, принципів та інших інструментів менеджменту та маркетингу для ухвалення ефективних управлінських рішень у сфері професійної діяльності.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- способи визначення мети навчання, планування, аналізу та самооцінки;
- місце менеджменту та маркетингу в загальній системі управлінської науки та майбутній професійній діяльності;
- зовнішні й внутрішні чинники, що впливають на систему корпоративних відносин;
- складові організації, види поділу праці в організаціях, елементи внутрішнього та зовнішнього середовища організацій;
- основні положення змістовних та процесійних теорій мотивації;
- економічні, технологічні, соціально-психологічні та адміністративні методи менеджменту;
- суть та основні засади керівництва та лідерства, стилі керівництва, форми впливу та влади у різних середовищах;
- критерії і систему показників для визначення ефективності управління організаціями;

- сучасні маркетингові концепції, види та функції маркетингу;
- теоретичні, методичні та інформаційні основи маркетингових досліджень;
- особливості процесу сегментації ринку та формування маркетингового комплексу організацій;
- особливості бізнес-етикету та ділового спілкування в сучасних умовах.

вміти:

- оцінювати події і явища в діяльності організації;
- проводити дослідження на відповідному рівні для ідентифікації та розв'язку проблемних ситуацій;
- взаємодіяти із суспільним оточенням, працювати як самостійно, так і в команді;
- вміти оптимально використовувати набуті здібності в процесі ухвалення управлінських рішень;
- аналізувати, проектувати і здійснювати самоуправління та управління організацією.
- вміти сформулювати та реалізувати маркетингову стратегію організації.

Рівні компетентності та програмних результатів

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність до формування світогляду, розуміння принципів розвитку суспільства, як базисної основи в прийнятті управлінських рішень; здатність діяти етично, соціально відповідально та свідомо при прийнятті управлінських рішень; здатність працювати в команді та спілкуватись з представниками інших професійних груп, міжособистісно взаємодіяти; здатність до пошуку інформації, її аналізу та критичного оцінювання; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності; здатність до організації, планування та проведення дослідницької роботи у професійній діяльності;.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових

компетентностей: здатність використовувати знання, уміння й навички з менеджменту та маркетингу у майбутній професійній діяльності; здатність аргументовано переконувати колег у правильності запропонованого рішення, вміти донести до інших свою позицію; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів організації.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: діагностувати, прогнозувати та забезпечувати ефективність управлінського процесу; здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів, користуючись основними поняттями та термінами навчальної дисципліни; обробляти, аналізувати та оцінювати інформацію, що стосується професійної діяльності, користуватися програмним забезпеченням та сучасними засобами зберігання та обробки інформації; застосовувати в професійній діяльності інтерактивні методи навчання та обирати технології та методики в освітньому процесі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. СУТНІСТЬ, РОЛЬ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Менеджмент як специфічна сфера людської діяльності. Система відносин в організації як предмет вивчення менеджменту. Менеджмент як система наукових знань. Менеджмент як мистецтво управління. Основи менеджменту в освіті.

Методи досліджень: діалектичний, конкретно-історичний, системний підхід; моделювання: вербальне, фізичне, аналогове, математичне; науковий, експертний, соціологічні методи: анкетування, інтерв'ювання, тестування.

Характеристика інтегрованих підходів до управління: процесний підхід, системний підхід, ситуаційний підхід. Закони і закономірності менеджменту.

Сутність, природа та роль принципів менеджменту в досягненні мети організації.

Поняття функцій менеджменту. Функції менеджменту як види управлінської діяльності. Особливості формування функцій менеджменту. Класифікація і характеристика функцій менеджменту. Загальні та конкретні функції менеджменту. Динамічний взаємозв'язок конкретних і загальних функцій. Механізм реалізації конкретних функцій менеджменту на засадах використання загальних.

Тема 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ

Передумови виникнення науки управління. Існуючі парадигми менеджменту. Класичні та неокласичні теорії менеджменту.

Особливості формування сучасної моделі менеджменту в Україні.

Тема 3. ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ

Процес управління як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих функцій, методів, управлінських рішень та інших категорій менеджменту. Мета управлінського процесу, його учасники, предмет, засоби здійснення. Управлінський цикл. Управлінські процедури: цільовизначення, інформаційне забезпечення, аналітична діяльність, вибір варіанта дій, реалізація рішення, зворотний зв'язок. Особливості процесу управління: безперервність, нерівномірність, циклічність, послідовність, надійність.

Управлінське рішення як результат управлінської діяльності. Класифікація управлінських рішень. Умови прийняття управлінських рішень. Фактори, що впливають на процес прийняття управлінських рішень. Моделі прийняття управлінських рішень. Взаємозалежність рішень. Підходи до прийняття рішень. Різновиди технологій прийняття рішень. Якість управлінських рішень.

Класифікація методів обґрунтування та прийняття управлінських рішень. Процес управління в системі освіти.

Тема 4. ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗОВУВАННЯ ЯК ЗАГАЛЬНІ ФУНКЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Сутність і зміст планування як функція менеджменту, його види та їхній взаємозв'язок. Основні елементи системи планування. Етапи процесу планування. Політика, правила, процедури.

Класифікація цілей організації. Процес постановки цілей.

Сутність функції організування та її місце в системі управління. Поняття та складові організаційної діяльності.

Повноваження, обов'язки та відповідальність. Процес делегування повноважень і відповідальності. Типи повноважень: лінійні, функціональні. Вертикальна та горизонтальна структуризація управління. Скалярний процес. Вертикальна координація: прямий контроль, стандартизація управління. Горизонтальна координація: взаємні комунікації, тимчасові робочі групи, комісії. Департаменталізація. Взаємодія структур організації.

Тема 5. МОТИВУВАННЯ ЯК ЗАГАЛЬНА ФУНКЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Значення людського фактора в управлінні організацією. Психологічні та фізіологічні особливості працівника. Поняття мотивування. Принципи врахування інтересів у мотивації. Взаємозв'язок потреб, спонукань, цілей і винагород працівника в процесі мотивування. Теорії і моделі процесів мотивування: змістовний і процесний підходи. Зіставлення теорій мотивування. Засоби мотиваційного впливу. Стимулювання праці: цілі, принципи, види, форми.

Тема 6. КЕРІВНИЦТВО ТА ЛІДЕРСТВО

Поняття та загальна характеристика керівництва. Керівництво як об'єднувальна функція менеджменту. Основні фактори та визначальні аспекти керівництва. Основи керівництва: вплив, лідерство, влада. Адаптивне керівництво. Влада як елемент примушення. Форми впливу та влади. Теорії лідерства. Поняття стилю та континуум стилів керування. Характеристика та класифікація стилів керування. Фактори та

передумови формування стилів керівництва. Критерії оцінки стилів менеджера.

Загальна характеристика моделі сучасного менеджера. Керівник-менеджер в системі освіти.

Тема 7. СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГУ ТА РОЗВИТОК ЙОГО КОНЦЕПЦІЙ

Маркетинг як сучасна форма управління ринком. Причини виникнення маркетингу. Роль маркетингу в господарській діяльності. Основні сучасні та класичні визначення маркетингу. Етапи розвитку маркетингу. Концепції маркетингу: виробнича, товарна, збутова, соціально-етичного маркетингу, маркетингу відносин. Види маркетингу. Консюмеризм. Принципи маркетингу. Функції маркетингу. Сутність та основні ознаки маркетингового середовища. Маркетингове мікросередовище та його складові. Маркетингове макросередовище. Тенденції змін маркетингового середовища на ринку освітніх послуг в Україні.

Тема 8. МАРКЕТИНГОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливість інформації у маркетинговій діяльності. Класифікація маркетингової інформації. Первинна та вторинна інформація, переваги та недоліки, що визначають діяльність її отримання та використання.

Концепція системи маркетингової інформації (МІС), її склад та характеристика. Система внутрішньofірмової інформації. Система маркетингових досліджень. Система аналізу маркетингової інформації. Інструментарій маркетингових досліджень: загальнонаукові, аналітичні, прогностичні методи.

Маркетингові дослідження як основна складова формування банку даних МІС. Сутність, види та методи маркетингових досліджень. Процес маркетингових досліджень: сутність і характеристика етапів. Зміст етапів проведення маркетингових досліджень.

Тема 9. ВИВЧЕННЯ ПОТРЕБ І ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

Модель купівельної поведінки індивідуальних споживачів. Чинники, що впливають на поведінку індивідуальних покупців: культурні, соціальні, особистісні, психологічні. Процес прийняття рішення про покупку індивідуальним споживачем та характеристика основних його етапів.

Етапи прийняття рішення щодо придбання продукції виробничого призначення. Фактори, що впливають на поведінку організованих покупців: потреби, спонукальні фактори комплексу маркетингу, фактори макросередовища, психологічні та особистісні характеристики покупця.

Тема 10. ЦІЛЬОВИЙ МАРКЕТИНГ

Сутність цільового маркетингу та його основні етапи. Визначення сегментації ринку. Процес сегментації ринку та його характеристика. Рівні сегментації ринку: рівень масового маркетингу, рівень ринкових сегментів, рівень ринкових ніш. Ознаки сегментації ринку: географічні, психографічні, поведінкові, демографічні. Методи сегментування ринку. Ефективність сегментування.

Оцінка ринкових сегментів. Вибір стратегії охоплення ринку: недиференційований, диференційований, концентрований маркетинг. Сутність, види та основні етапи позиціонування.

Тема 11. МАРКЕТИНГОВИЙ КОМПЛЕКС

Товар як ключовий елемент маркетингового комплексу. Товар та його характеристики в маркетинговому комплексі. Рівні виконання товарів. Класифікація товарів. Рішення, що приймаються стосовно окремих товарів. Сутність поняття “новий товар”. Етапи створення нових товарів. Прискорена процедура розробки нових товарів. Теорія життєвого циклу товару (ЖЦТ). Використання теорії ЖЦТ у маркетинговій діяльності. Етапи життєвого циклу товару. Вибір маркетингових стратегій на етапах життєвого циклу товару.

Ціна у комплексі маркетингу. Чинники, що впливають на процес ціноутворення. Методи ціноутворення. Стратегії ціноутворення. Політика поступового зниження цін, політика «знімання вершків», політика проникнення цін, політика диференціювання цін, політика престижних цін, політика психологічно комфортних цін, політика шиккування цін, послідовного просування сегментами ринку, політика «збиткового лідера», політика гнучких цін, політика стабільних цін, політика цін ринкової переваги, політика цін на товари, зняті з виробництва, політика виживання.

Маркетингові канали розподілу. Сутність, цілі, принципи. Критерії ефективності функціонування каналів розподілу. Принципи логістики розподілу. Завдання логістики розподілу. Фактори, що впливають на розподіл логістичних систем.

Комунікації у комплексі маркетингу. Поняття, функції, види маркетингових комунікацій. Реклама в комплексі маркетингових комунікацій.

Тема 12. ГЕОМАРКЕТИНГ – ІННОВАЦІЙНА ФОРМА МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття геомаркетингу, особливості завдання та області застосування. Методи геомаркетингових досліджень: геоінформаційні, демографічні, соціально-економічні. Інструменти застосування геомаркетингу в сучасній інформаційній системі. Моделі, що використовуються у геомаркетингу.

Рекомендована література:

Основні джерела

1. Армстронг Г., Котлер Ф. Маркетинг: Загальний курс. К., С.-П., Москва : Видавничий дім “Вільямс”, 2001. 608 с.
2. Балабанова Л.В. Маркетинг : підручник. Київ : Знання-Прес, 2004.-645 с.
3. Біловодська О.А. Маркетингова політика розподілу : навч.посіб. Київ : Знання, 2011.495 с.

4. Близнюк С.В. Маркетинг в Україні: проблеми становлення та розвитку. Київ : ІВЦ “Політехніка”, 2009. 400 с.
5. Брю С. Л., Макконнелл К. Р. Економикс: краткий курс : пер. с 1-го англ. изд. Москва : НИЦ ИНФРА-М, 2015. 462 с.
6. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті : навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
7. Гаркавенко С.С. Маркетинг : Підручник. Київ : Лібра, 2010. 720 с.
8. **Данілова О.М.** Менеджмент лісорекреаційних ресурсів. Менеджмент туристичної індустрії : підручник у 3-ох частинах/ В. П. Руденко, В.Я.Вацеба, В.Н.Підгірна та ін. Чернівці, 2019. С.273-279.
9. **Данілова О.М.** Управління маркетинговою діяльністю підприємств туристичної сфери. Менеджмент туристичної індустрії: підручник у 3-ох частинах/ В. П. Руденко, В.Я.Вацеба, В.Н.Підгірна та ін. Чернівці, 2019. С.122-185.
10. Жарська І.О. Практикум з маркетингу: теоретичні основи, тести, завдання, кейсові вправи : навч. посіб. Одеса : Атлант ВОІ СОІУ, 2016. 284 с.
11. Жигалов В. Т., Шимановська Л. М. Основи менеджменту і управлінської діяльності: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2010. 223с.
12. Збродська О. В., Лаготюк В. О. Менеджмент : навч. посібник у таблицях і схемах. Чернівці : Родовід, 2015. 128 с.
13. Ілляшенко С.Н. Маркетингова товарна політика: підручник. Київ : Кондор, 2008.328 с.
14. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика. Київ : Вид-во «Професіонал», 2010. 304с.
15. Ковальчук С.В., Гвоздецька І.В., Синиця С.М. Маркетингова цінова політика : навч.посіб. Львів : Новий Світ - 2000, 2011. 352 с.
16. Котлер Ф. Келлер К.Л. Маркетинг, менеджмент. С-Пб. : Питер, 2014. 887 с.
17. Котлер Ф., Бергер Р., Бикхофф Н. Стратегический менеджмент по Котлеру : Лучшие приемы и методы : справочное пособие. Москва : Альпина Паблишер, 2016. 132 с.

18. Кравченко В. О. Менеджмент: навчальний посібник. Одеса : Атлант, 2013, 165 с.

19. Логістика : навч. посібник / О.М.Тридід, Г.М. Азаренкова, С.В.Мішина, І.І. Борисенко. Київ : Знання, 2008. 566 с.

20. Менеджмент і адміністрування : підручник у трьох томах. Т. 3 / за ред. З.І. Галушки, В.М. Запучляка, Сасенка О.С. Чернівці, 2014. 404 с.

21. Окландер М.А., Жарська І.О. Поведінка споживача : навч.посіб. Київ : ЦУЛ, 2014. 208 с.

22. Павленко А.Ф. Маркетинг : підручник Київ : КНЕУ, 2008. 600 с.

23. Підгірна В.Н. Менеджмент : тренінговий курс : навч.практ. Чернівці : Чернів.нац.у-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 160 с.

24. Полторак В.А., Тараненко І.В., Красовська О.Ю. Маркетингові дослідження : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 342 с.

25. Руденко В. П., Вацеба В. Я., Підгірна В. Н., Цепенда М. В. та ін. Менеджмент туристичної індустрії : підручник у 3-х частинах. Чернівці : ЧНУ, 2019. 504 с.

26. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент : навч. посібн. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 416 с.

27. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 452 с.

Додаткова література

28. Danilova O., Zablotska N., Pashaniuk I. Eco-marketing trends of hotel industry development in Ukraine . The USV Annals of economics and public administration. 2017. Vol. 17, Issue 1(25) . P. 72-78.

29. Pidgirna, V. Filipchuk, N. Development of the tourist services market in Ukraine under conditions of transformation changer. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. Year XIII, vol. 30, no. 2 supplement, 2020, p.794-800.

30. Андерсон В.М. Геоменеджмент і геомаркетинг як інструменти сталого розвитку в умовах конкуренції регіонів. Науковий вісник.2005. № 157. С. 225 – 231.

31. Данілова О., Пашанюк І., Лаков П. Впровадження екосертифікаційних вимог у практику готельного господарства України та Болгарії у контексті управління сталим розвитком туризму. Від географії до географічного українознавства: еволюція освітньо-наукових ідей та пошуків (до 140-річчя започаткування географії у Чернівецькому нац. ун-ті ім. Ю.Федьковича) : мат. міжнар. наук. конф. (м.Чернівці, 11-13 жовтня 2016 р.). Чернівці, 2016. С. 127-128.

32. Данілова О.М., Підгірна В.Н. Характеристика системи менеджменту туристичної індустрії на сучасному етапі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. 31(70). 1. 2020. С. 65-71.

33. Данілова О.М., Підгірна В.Н., Ємчук Т.В. Використання інструментів соціальних медіа в готельному господарстві (на прикладі готелів міста Чернівці). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. Том 31 (70). 3. 2020. С. 143-149.

34. Данілова О.М., Погинайко І.В. Екомаркетингові тенденції в розвитку готельного господарства. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*. Чернівці, 2012. Вип. 633-634. С.158-161.

35. Данілова О.М., Шенішевська І.М. Проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції у період рецесії. *Problems and Innovations in Science : the 1st International scientific and practical conference. Part 1 (May 4-5, 2020) London, Great Britain*. 2020. V. 1. P. 59-65.

36. Козаків Ц. Р. Геоінформаційні системи в менеджменті: навч. посіб. Москва : Видавництво: «Російський економічний університет ім. Р. В. Плеханова», 2015. 134 с.

37. Підгірна В.Н., Анкуца П. Еволюція теоретичних концепцій економічної регіоналістики. *Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць*. Серія: Географія. Чернівці : ЧНУ, 2017. Вип. 793. С. 26-31.

38. Підгірна В.Н., Костащук В.І. Характеристика географічних особливостей розвитку ринку туристичних послуг України. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2020. 42. С.108-113.

39. Підгірна В.Н., Чубрей О.С. Реформування української економіки в умовах кризи. *Інфраструктура ринку*. Одеса. 30. 2019. С.62-67.

40. Офіційний сайт бази українського законодавства в Інтернет. URL : www.lawukraine.com.

41. Офіційний сайт наукової бібліотеки ім. Максимовича. URL : www.lib-gw.univ.kiev.ua.

42. Офіційний сайт Національного інституту стратегічного дослідження при Президентові УКРАЇНИ. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/245/>

43. Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. URL : www.nbuv.gov.ua.

44. Офіційний сайт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. URL : www.ucerps.org.

45. Офіційний сайт урядового порталу Кабінету Міністрів України. URL : www.kmu.gov.ua

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

Розробники програми Олексійчук Тетяна Володимирівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна “Рекреаційна географія” дозволяє студентам зрозуміти закономірності розміщення рекреаційних ресурсів, принципи і методи рекреаційно-туристичної оцінки територій та їх районування, механізм функціонування територіально-рекреаційних систем.

Мета навчальної дисципліни: вивчення теоретичних і методичних основ рекреаційної географії і набуття практичних навичок із територіальної організації рекреаційної діяльності.

Основні переваги і доцільність вивчення цієї дисципліни вихначають такі завдання:

- Ознайомити з понятійно-термінологічним апаратом рекреаційної географії;
- розкрити зміст рекреаційної діяльності і висвітлити соціально-економічну сутність рекреації;
- з'ясувати зміст рекреаційних ресурсів, засобів їх використання і оцінки;
- розкрити поняття територіальної рекреаційної системи (ТРС);
- висвітлити механізм рекреаційного районування;
- охарактеризувати сучасний етап розвитку рекреаційної діяльності на всіх ієрархічних рівнях.

Результати навчання. У результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

- ✓ основні поняття і терміни рекреаційної географії;
- ✓ зміст і особливості рекреаційної діяльності;
- ✓ необхідні передумови розвитку рекреаційного процесу; сутність і склад рекреаційних ресурсів;
- ✓ механізм формування ТРС, їх основні властивості;
- ✓ основи рекреаційного районування, його призначення;
- ✓ рекреаційні райони світу, України;
- ✓ основи рекреаційного природокористування і охорона природи; особливості міжнародних рекреаційних потоків

вміти:

- ✓ аналізувати існуючий рекреаційний потенціал території щодо здійснення того чи іншого виду рекреаційної діяльності;
- ✓ виявляти регіональні особливості використання рекреаційних ресурсів і відповідну спеціалізацію рекреаційних районів;
- ✓ характеризувати і аналізувати стан розвитку рекреаційної індустрії в певних рекреаційних районах;
- ✓ давати рекомендації і пропонувати певні рішення з розвитку рекреаційних районів та ефективного розподілу туристських потоків;

- ✓ визначати можливості зарубіжних партнерів щодо розробки турів, укладати угоди із зарубіжними споживачами, використовуючи результати досліджень світового ринку послуг;
- ✓ розробляти проекти нових турів, пропонувати ефективні форми надання рекреаційних послуг, враховувати потенційний попит споживачів.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових компетентностей: здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів закладу освіти. Здатність упроваджувати сучасні фахові навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід; здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях; здатність навчити застосовувати географічні знання при вивченні світу, регіону, країни, своєї місцевої, володіння інструментарієм краєзнавчих досліджень.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: знати, розуміти і вміти

використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук. Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні. Встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях. Синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу і оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та України зокрема.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІН

Розділ 1

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ, ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ПРЕДМЕТ ТА ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ, ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 1. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Об'єкт, предмет, завдання і методи дослідження рекреаційної географії Основні поняття рекреаційної географії. Зв'язок рекреаційної географії з іншими науками.

Тема 2. РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зародження рекреаційної діяльності. Рекреаційні потреби (суспільні, групові, індивідуальні) та географічні особливості території. Цикли рекреаційної діяльності. Класифікація рекреаційної діяльності. Суспільні функції рекреаційної діяльності (медико-біологічні, соціокультурні, економічні), їх зв'язок із навколишнім середовищем.

Тема 3. РЕКРЕАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ РЕКРЕАЛОГІЇ

Поняття територіальної рекреаційної системи і задачі її вивчення рекреаційною географією Основні типи ТРС та їх

спеціалізація. Моделювання територіальних рекреаційних систем.

Тема 4. ТУРИСТИЧНА КАРТОГРАФІЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Зародження і розвиток туристичної картографії. Туристична карта: мета створення, вимоги, що ставляться до туристичної карти. Класифікація туристичних карт. Спеціальні умовні позначення та їх використання на туристичній карті. Знакування туристичних маршрутів на місцевості.

Розділ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА КУРОРТОЛОГІЯ

Тема 5. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ ОЦІНКА

Сутність поняття рекреаційні ресурси та підходи до їх класифікації. Оцінка рекреаційних ресурсів. Кліматичні ресурси та умови. Медико-кліматична характеристика основних природних зон. Водні рекреаційні ресурси. Водні рекреації і навколишнє середовище. Рекреаційні ресурси рельєфу. Біотичні рекреаційні ресурси. Лісові ресурси. Рекреаційні функції лісів. Природно-заповідний фонд.

Тема 6. МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ І ЛІКУВАЛЬНІ ГРЯЗІ

Фізико-хімічні властивості мінеральних вод. Класифікація та поширення мінеральних вод. Лікувальні грязі і мінеральні водойми. Особливості фізіологічної і лікувальної дії на організм мінеральних вод і грязей. Мінеральні ванни. Газові ванни. Радонові ванни. Лікувальне значення та методика застосування озокериту.

Тема 7. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

Історико-архітектурне середовище людини і рекреація. Класифікація історико-культурних рекреаційних ресурсів. Методи оцінки історико-культурних ресурсів. Визначні пам'ятки архітектури та містобудування в Україні. Архітектурні стилі.

Тема 8. ФОРТИФІКАЦІЙНІ СПОРУДИ: ЗАМКИ, ФОРТЕЦІ, МОНАСТИРІ ЯК РЕКРЕАЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ

Стан вивченості замків, фортець та монастирів України. Класифікація оборонних споруд. Характеристика визначних фортифікаційних споруд України. Замки Львівщини. Замки Волині. Замки Закарпаття. Замки Передкарпаття. Замки Західного Поділля. Замки Хмельниччини. Фортифікаційне зодчество Півдня України. Монастирі як пам'ятки оборонно-культурного зодчества. Проблеми залучення історико-архітектурних ресурсів до туристсько-рекреаційного господарства.

Тема 9. МУЗЕЇ ЯК ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сутність та суспільне значення музеїв у житті суспільства. Роль музеїв у розвитку суспільства. Класифікація музеїв України. Визначні музеї Карпатського регіону.

Тема 10. РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

Мета рекреаційного районування. Таксономічні одиниці рекреаційного районування. Основні схеми рекреаційного районування України. Характеристика окремих рекреаційних районів України.

Тема 11. САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ГОСПОДАРСТВО

Історія формування курортного господарства світу. Класифікація та типологія курортів. Методи кліматотерапії. Всесвітньовідомі курорти світу. Курорти Європи. Бальнеологічні курорти Європи. Кліматичні приморські курорти Європи. Гірськокліматичні курорти Європи. Курорти Азії Курорти Америки, Африки, Австралії та Океанії. Найбільші курорти України. Охорона курортних ресурсів від виснаження і забруднення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
2. Бейдик О.О., Криницька Л.Л. Світові рекреаційно-туристські ресурси. Український географічний журнал, 2007. №2. С.49-54.
3. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреа-логії та рекреаційної географії. Київ : «Палітра», 19998. 130 с.
4. Заповідна справа та організація туристично-рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду: навч. посібник / О.М. Данілова, Т.В. Ємчук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 328 ст.
5. Менеджмент туристичної індустрії : підручник у 3-х частинах / Руденко В.П., Вацеба В.Я., Підгірна В.Н. та ін. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 504 с.
6. Менеджмент природоохоронної діяльност : у 3-х част.: підручник / В.П. Руденко, М.Т. Гостюк, І.В. Кібич, С.В. Руденко, В.Я. Вацеба, В.С. Грицку, О.М. Данілова, К.П. Наконечний, М.В. Цепенда, М.О. Ячнюк, М.М. Цепенда, Т.В. Ємчук, О.С. Чубрей. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. 440 с.
7. Музеї Карпатського регіону : Путівник-каталог / За ред.. П. Брижака, Р. Іваницького, А. Клімашевського та ін. Львів Центр Європи, 2004. 64 с.
8. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. /За ред. проф. Ф.Д. Заставного. Київ : Знання, 2006. 575.
9. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
10. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2006. 264 с.
11. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К.Кілінська,

Н.Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін.; відп. ред. К.Й. Кілінська Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 248 с.

12. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

13. Чеховська Л.Я., Сіренко Р.Р. Основи краєзнавчотуристичної діяльності : навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 172 с

14. Орест Мацюк. Замки і фортеці західної України. Історичні мандрівки. Львів : Центр Європи, 2009. 200 с.

Додаткова література

15. Бабов К.Д., Омечинський Б.Ф., Леонова С.В., Нікопелова О.М. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України. Український географічний журнал, 2007. №2. С.67-70.

16. Бездір В. Рекреаційна галузь Закарпаття : оцінка з огляду на взаємозв'язки. *Зелені Карпати*, 2004. №1-2. С.33-35.

17. Вачевський М.В., Свінцов О.М. Розвиток рекреаційної сфери в Карпатському регіоні. Український бальнеологічний журнал. 2002. 31. С. 99 – 104.

18. Ємчук Т.В., Підгірна В.Н., Данілова О.М. Використання інструментів соціальних медіа в готельному господарстві (на прикладі готелів міста Чернівці) у журналі "Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління", Том 31 (70). N 3, 2020. URL : [//www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_1.pdf](http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_1.pdf)

19. Підгірна В., Ємчук Т. Перспективи розвитку ринку туристичних послуг України в умовах трансформаційних змін. Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Одеса : Видавничий дім "Гельветика". № 49, 2020. С. 46 - 51. URL : http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/7590/1/7308_IR.pdf

20. Ємчук Т. Конкурентноспроможність закладів ресторанного типу м.Чернівці. Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія: Географія (випуск 808), 2019. С. 134 – 145.

21.Ємчук Т., Лісовенко А. Характеристика конкурентних переваг Ресторанного бізнесу в сучасних умовах господарювання на прикладі ресторанів «Габсбург» та «Карпати «Мигово». Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Черн.нац.ун-т, Серія : Географія (випуск 795), 2018. С. 86-92.

22.Ємчук Т.В., Арпуль О.В. Сільський туризм як форма стимулювання розвитку сільських територій Українських Карпат (на прикладі Путильського району Чернівецької. Географія та туризм. 2014. Вип. 28. С. 140-147.

23.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посібник. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 312 с.

24.Кравців В., Матолич Б., Гулич О., Полюга В. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння. Регіональна економіка. 2002. №2. С.134-143.

25.Кравців В. Рекреаційні ресурси регіону. Зелені Карпати, 1994. №1-2. С.27-30.

26. Курортні ресурси України / Під ред. М.В.Лободи. Київ : ЗАТ „Укрпрофоздоровниця”, „ТАМЕД”, 1999. – 344с.

27. Мазур Ф. Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). Наук. посібник. Київ : 2005, 96 с.

28.Мінеральні води та курорти Львівщини / Під ред. Матолича Б.М. Львів : „Видавництво Палітра Друку”, 2003. 96с.

29.Нікопелова О.М., Леонова С.В., Біленький К.Е. Сучасні підходи до аналізу стану природних лікувальних ресурсів та оцінка природних територій курортів. Український географічний журнал, 2007. №1. С.39-42.

30.Новікова В.І. Територіальна рекреаційна система як форма організації рекреаційної діяльності. Український географічний журнал, 2007. №2. С.55-59.

31.Приходько М.М. Рекреаційні ресурси Івано-Франківської області та їх використання // Український географічний журнал, 2003. №1. С.49-54.

32.Розвиток туристичного бізнесу регіону : навчальний посібник / За ред. доктора економічних наук, професора Школи І.М. Чернівці : Книги ХХІ, 2007. 292 с.

33. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : навчальний посібник. Чернівці : Книги ХХІ, 2008. 440 с.

**ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ГЕОГРАФІЯ»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 106 «ГЕОГРАФІЯ»
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розробник програми Єремія Ганна Іванівна, кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту.

Навчальна програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни з циклу професійної підготовки складена відповідно до освітньої програми «Географія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 106 «Географія».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Проблеми регіональної економіки” складена відповідно до освітньо-професійної програми Географія, спеціальності 106 Географія». Це самостійна дисципліна, що спрямовує свої вчення на усунення територіальних диспропорцій, сприяння ефективному економічному розвитку регіонів, вдосконалення, а подекуди й зміні галузевої та територіальної структури національного господарства та його регіональних підсистем. Дослідження з регіональної економіки є фундаментальними економічними знаннями, які конструктивні за змістом, тобто мають власний конкретно визначений об'єкт дослідження, для аналізу якого використовується інформація, методика, теорія, прийоми та підходи різних галузей знань задля досягнення істини, для підсилення регіональних економічних досліджень. Предмет – вивчення законів, закономірностей та принципів територіальної організації виробництва у розрізі регіонів України, ефективності галузей народного господарства, проблем та перспектив їх розвитку.

Метою є вивчення економічних категорій, закономірностей розвитку, основних принципів, форм організації регіональних економічних відносин та проблеми, що виникають між суб'єктами господарювання на загальнодержавному, міжрегіональному та регіональному рівнях, формування знань стосовно теоретичних і практичних засад територіальної організації продуктивних сил України, сучасного стану та напрямів регіонального розвитку економіки, територіальної та галузевої структури господарського комплексу при раціональному використанні всіх видів ресурсів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- предмет, методи і завдання дисципліни;
- основи економічного районування та територіальної організації господарства;
- міжгалузеві господарські комплекси, регіональні особливості їх розміщення, проблеми та перспективи їх розвитку;
- фактори сталого розвитку продуктивних сил;
- наукові засади раціонального природокористування.

вміти: аналізувати економічні категорії, закономірності розвитку, основні принципи та форми організації регіональних економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання на загальнодержавному, міжрегіональному та регіональному рівнях.

Рівні компетентності та програмних результатів здобувачів вищої освіти

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей: здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність спілкуватися іноземною мовою.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких фахових

компетентностей: здатність планувати, проводити та публічно презентувати результати наукових досліджень, забезпечити зрозуміле донесення власних знань, висновків та аргументацій до фахівців і нефаківців.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання: вільно спілкуватися із професійних і наукових питань іноземною мовою.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Поняття про предмет дослідження дисципліни, мета і завдання. Теоретико-методологічні основи регіональної економіки.

Тема 2. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ І ФАКТОРИ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

Принципи та фактори розміщення продуктивних сил. Закономірності формування економіки регіонів.

Тема 3. ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА

Регіон в системі територіального поділу праці. Особливості розвитку економічного районування та формування сучасної сітки економічних районів. Поняття про територіальний поділ праці. Територіальний поділ праці як основа формування економічних районів. Стратегія економічного розвитку регіону. Проблеми та перспективи.

Тема 4. СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Поняття регіональної економіки та регіональної політики, її сутність та завдання. Проблеми реалізації регіональної економічної політики.

Тема 5. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Механізм реалізації регіональної економічної політики держави. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Місцеві бюджети як фінансова основа соціально-економічного розвитку регіону.

Тема 6. ГОСПОДАРЧИЙ КОМПЛЕКС, ЙОГО СТРУКТУРА І ТРАНСФОРМАЦІЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Суть господарського комплексу. Народногосподарський комплекс України. Регіональний аналіз соціально-економічного розвитку України

Тема 7. ПРИРОДНИЙ ТА ТРУДОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Природно-ресурсний потенціал України. Демографічні передумови розміщення продуктивних сил. Трудоресурсний потенціал.

Тема 8. МІЖГАЛУЗЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ КОМПЛЕКСИ, РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ

Суть і класифікація міжгалузевих комплексів. Паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хіміко-лісовий, будівельний комплекси. Комплекс галузей легкої промисловості. Агропромисловий комплекс. Рекреаційний комплекс. Оцінка міжгалузевих господарських комплексів та визначення факторів, які впливають на прийняття рішення щодо впровадження нових технологій.

Тема 9. ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК ЄДНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Рівень соціально-економічного розвитку регіонів. Проблеми регіональної економіки України.

Тема 10. ЕКОНОМІКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасне економічне районування України. Центрально-український економічний район. Західноукраїнський економічний район. Донецько-Придніпровський район. Північно-східний економічний район. Причорноморський (Південний) економічний район. Визначення шляхів зміцнення конкурентних позицій регіонів та розробки стратегії економічного зростання.

**Тема 11. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ
УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ІНШІ
СВІТОВІ СТРУКТУРИ**

Економічна інтеграція. Економічні союзи. Форми зовнішньоекономічної діяльності. Зони спільного підприємництва. Зовнішньоекономічні зв'язки України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні джерела

1. Зінь Е. А. Регіональна економіка : підручник. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 528 с.
2. Коваль Я. В., Антоненко. І.Я. Регіональна економіка : навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2005. 272 с.
3. Коротун С. І., Романів А.Я. Регіональна економіка : конспект лекцій. Рівне : Вид. ДІВА, 2008. 64 с.
4. Лишиленко В.І. Регіональна економіка : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 384 с.
5. Манів З. О., Манів С.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка : навчальний посібник. Львів : «Магнолія 2006», 2007. 562 с.
6. Гавкалова Н.Л., Гіковата Н.К., Петряєв О.О. Регіональна економіка : підручник. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2011. 464 с.
7. Серікова Г.М., Гіковата Н.К., Шумська Г.М. Регіональна економіка у схемах і таблицях : навчально-практичний посібник; за заг. Ред. Т. М. Серікової. Харків : Вид ХНЕУ, 2010. 176 с.

Додаткова література

8. Богорад О. Д., Невелєв О.М., Падалка В.М. Регіональна економіка : словник-довідник. К. : НДІСЕП, 2004. 346 с.
11. Жук М.В., Круль В.П. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України : підручник. Київ : Кондор, 2004. 296 с.
12. Клиновий Д. В., Пепа Т.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навчальний посібник; за наук. ред. Л. Г. Чернюк. Київ : ЦУЛ, 2006. 728 с.
13. Олійник Я. Б. Регіональна економіка : навчальний посібник (2-е вид. змін. і доп.). Київ : КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2008. 444 с.
14. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь; за ред. З. Варналія. Київ : 2005. 62 с.

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

спеціальностей 014.07 «Середня освіта (Географія)»
та 106 «Географія»

**Кафедра економічної географії та екологічного
менеджменту**

За редакцією:

Чубрей Олександр Степанівни д.пед.н., доцент, доцент кафедри
економічної географії та екологічного менеджменту

Ємчук Тетяни Володимирівни к. геогр. н., асистент кафедри
економічної географії та екологічного менеджменту,

Відповідальний за випуск *В.П. Руденко*

Комп'ютерний набір *Д. Василай, І. Лотоцька*

Літературний редактор *О.В. Колодій*

Технічний редактор

та дизайн обкладинки *О.М. Кудрінська*

Підписано до друку 11.10.2022. Формат 60 x 84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 10,3.
Обл.-вид. арк. 11,1. Зам. Н-111.

Друкарня Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №891 від 08.04.2002 р.